

Partiprogram

*Moderata Samlingspartiets idéprogram antogs vid 1978 års partistämma.
Handlingsprogrammet antogs vid partistämman i november
1984.*

Ideprogram

Moderata Samlingspartiet vill forma samhället så att den enskilde medborgarens tillvaro präglas av frihet, oberoende och trygghet. Moderat politik är förankrad i konservativ ideologi och förenar med denna liberala idéer. Den sammanför ansvarsmedvetande och gemensamhetskänsla med frihetskrav och reformsträvan. Partiets människosyn bygger på den etik och den tradition av humanism och medmänsklighet som grundas på kristendomen. Vår politik utgår från övertygelsen om att varje människa är unik och har ett eget värde. Denna uppfattning är fast rotad i den människosyn som präglat den västerländska civilisationen.

Moderata Samlingspartiets uppgift är att värna och vidareutveckla vårt öppna och fria samhälle.

Bakgrund

Samhällsutvecklingen präglas av snabba och omfattande förändringar. Under det senaste århundradet har i synnerhet den västerländska kulturkrets som Sverige tillhör gjort större ekonomiska och tekniska framsteg än under något annat historiskt skede. Industrialismen skapade möjligheter att tillfredsställa människornas materiella behov, samtidigt som den i grunden ändrade förutsättningarna för samhällslivet i övrigt.

Medan industrialiseringen vidgade utrymmet för ekonomisk frihet, växte kravet på politisk frihet. Det demokratiska statskicket kom att utgöra svaret på dessa krav. Den moderna västerländska samhällsformen, präglad av materiellt välstånd, social trygghet samt mångsidighet och frihet i samhällslivet, växte fram.

Genom den snabba ekonomiska utvecklingen kom beroendet mellan länder och världsdelar att öka. Nationen är fortfarande den grundläggande politiska enheten men påverkas starkt av skeendet och förändringarna i det världssamfund vi alla tillhör.

Samhällsomvandlingen skapade förutsättningar för mänsklig frigörelse. Men den gav också upphov till värderingskonflikter. De snabba ekonomiska och tekniska förändringarna ledde till anpassningsproblem och social rotlöshet. Nya sociala och kulturella krav gjorde sig gällande.

Den materiella utvecklingen var snabb under årtiondena närmast efter andra världskriget men saktade sedan av. Samtidigt har önskemål om en mer balanserad välfärdsutveckling blivit allt starkare. Miljöförstöring och överdriven

resursförbrukning har mött växande kritik. I land efter land har vid sidan av strävan efter materiell och kvantitativ tillväxt rests krav på förbättrad miljö. På det internationella planet har motsättningarna mellan olika makter och ideologier resulterat i en uppbyggnad av militära resurser, som på kort tid skulle kunna tillintetgöra en stor del av vår civilisation. Den ideologiska kampen mellan frihet och ofrihet, mellan demokrati och diktatur, går vidare. Demokratien som styresform och principen om den personliga friheten som högsta värde erkännes bara i ett fåtal av världens stater. Motsättningarna mellan fattiga och rika länder kvarstår.

Vårt svenska samhälle vilar på en djupt rotad nationell gemenskap och på institutioner som växt fram under århundraden. Människorna har genom sina arbetsinsatser och sin initiativkraft samt med utnyttjande av landets rika naturtillgångar lagt grunden för social trygghet och ett alla omfattande välfärdssystem. Vårt demokratiska statskick är oomtvistat bland de helt övervägande flertalet av landets medborgare.

Den industriella och tekniska utvecklingen samt strävandena att genom samhällets försorg garantera medborgarna social trygghet har lett till en ökande koncentration av beslut och resurser inom såväl ekonomi och näringsliv som politik och förvaltning. Stordrift, kommunsammanläggningar och statlig maktillväxt har lett i samma riktning. I denna utvecklingsprocess riskerar de enskilda individernas egna inflytande samt rörelse- och handlingsfrihet att begränsas.

Den offentliga sektorn har genom sin snabba tillväxt blivit allt tyngre och allt mer svårkontrollerad. Ehuru ytterst styrd av medborgarna i politiska val och med deras välfärd och trygghet som syfte, har den inte sällan kommit att uppfattas som en för dem oåtkomlig överhet. Människorna har ofta kommit att uppfatta sig som kuggar i ett maskineri, som de inte kan behärska eller kontrollera.

Dessa tendenser kan gradvis komma att utgöra ett hot mot vårt samhälles mångsidighet och öppenhet. Utrymmet för den enskilda människans fria val blir allt mindre, ju mer samhällsverksamheten koncentreras, byråkratiseras och kollektiviseras. Därmed begränsas de enskilda medborgarnas förmåga att med egna initiativ och eget arbete möta framtiden och att bidra till samhällets utveckling.

Moderat grundsyn

Frihet och ansvar

Det politiska arbetets uppgift är att forma samhället så att den enskilda människan kan leva i frihet och trygghet.

Vår politik utgår från övertygelsen om att varje människa är unik och har ett eget värde. Denna uppfattning är fast rotad i den människosyn som präglat den västerländska civilisationens utveckling och som getts kraft av den kristna tron. Denna övertygelse utgör en grundläggande förutsättning för det fria samhällets bestånd och utveckling.

I uppfattningen om varje människa som en unik individ ligger också en

förpliktelse att ge människorna möjlighet att förverkliga sina ideer och strävanden. Den utgör en grundval för strävan efter rättvisa förutsättningar för alla människor. Friheten för den enskilde måste förenas med ansvarstagande och samverkan. Den enskilde måste söka leva upp till de villkor som samlevnaden föreskriver och ta ansvar för sina handlingar. Endast den är verkligt fri som kan ta ansvar. Den tar ansvar som ger sitt stöd till andras frihet.

Strävan att forma framtiden efter människornas behov och krav är ett oavbrutet pågående arbete. Där är inte möjligt att redovisa ett en gång för alla givet mönster för hur samhället skall vara organiserat. Att teckna utopier för samhällets uppbyggnad, som med alla medel skall förverkligas, är att hota själva friheten. Dagens samhälle är resultatet av generationers ansträngningar. Detta bjuder oss att vid utformningen av morgondagens samhälle värna och föra vidare de kulturvärden och den naturmiljö som vi ärvt. Endast genom en stegvis förändring byggd på erfarenhet, på respekt för samhällslivets mångfald och på insikt om människornas mangskiftande egenskaper kan ett fritt samhälle vidareutvecklas.

Demokrati och frihet

Få ideer har sådan styrka som demokratis. Den ger folken löftet om frihet och om att själva få bestämma över sina öden. Demokratien föddes ur strävan efter frihet från yttre förtryck eller tvång.

Statens grundläggande uppgift är att värna den frihet och den trygghet som samhällsgemenskapen förutsätter. Staten förfogar över de tvångsmedel som erfordras för att garantera och värna de samhällsgemenskapens värden som eljest icke skulle kunna upprätthållas. Häri ligger ett ofrånkomligt spänningsförhållande. Om staten går för långt i detta avseende kan den bli ett hot mot friheten. Fri opinionsbildning bland medborgarna, fria val, lokalt och regionalt självstyre, en av medborgarna själva styrd och utövad fri marknadshushållning samt en statsmakt byggd på rättsstatens principer säkrar friheten även om den statliga maktutövningen skulle ges en betydande omfattning.

Därmed blir demokratin också någonting mycket större och mycket mera krävande än bara en princip om majoritetsbeslut. Det innebär en förpliktelse att säkra den enskilde individens grundläggande fri- och rättigheter och att slå vakt om hennes integritet och privatliv. Den innebär en skyldighet att värna samhällslivets mångfald. Den förutsätter att ingen makt i samhället, inte ens demokratiskt grundade statsmakter, får bli så stark att den kan förkväva individernas frihet och samhällslivets mångfald.

Strävanden att utsträcka den offentliga verksamheten och kontrollen över hela samhällslivet skulle till sist komma att stå i strid med den frihetssträvande demokratis grundläggande ideer. En kollektivistisk demokratisyn, som inte respekterar varje individs unika värde och som reducerar demokratin till en majoritetsdoktrin, utgör alltså ett hot mot själva grunden för det fria samhället.

Det öppna samhället

Ett öppet samhälle förutsätter mångfald i opinionsbildning och beslutsfattande på samhällslivets olika områden.

Starka intresseorganisationer utgör oumbärliga inslag i en utvecklad demokrati. De kan ge det moderna välfärdssamhället å ena sidan handlingskraft genom samarbete och å andra sidan utvecklingsförmåga genom mångsidighet och maktspridning.

Men även inom organisationsområdet krävs balans och mångfald.

Organisationerna måste vara oberoende av varandra och av statsmakten, fristående i förhållande till politiska partier, och uppbyggda efter principer som respekterar medlemmarnas frihet och integritet. Ett fritt näringsliv och lönsamma, inbördes fritt och öppet konkurrerande företag är en förutsättning för inte bara välfärden utan också samhällslivet. Ekonomiska, organisationsmässiga eller politiska monopol urholkar det fria samhällets styrka.

Tendensen att underordna de enskilda medborgarna organisationer, som kräver förstärkt ställning och ökad makt, måste brytas. Den enskilde måste garanteras rätten att fritt ansluta sig till olika organisationer och skall ej kunna tvingas att tillhöra viss organisation för att få utöva sitt yrke. När organisationerna gör anspråk på att företräda och tala i medborgarnas ställe i alla frågor, riskerar mångfaldens och toleransens samhälle att ersättas av ett integrerat organisationssamhälle, inriktat och allt mer byggt på ett långt drivet samarbete mellan offentliga organ och organisationer.

För ett litet land med stort utlandsberoende innebär de koncentrationstendenser i näringslivet som blivit en följd av vår ekonomis allt mer ökade internationella beroende samt den tekniska och ekonomiska utvecklingen att mångfalden inom företagsamheten avtar. Framväxten av allt större företag och företagsgrupper ökar olika or-

ters och landsdelars beroende av enstaka företag. Samverkan mellan företag och offentliga myndigheter ter sig då allt naturligare. Detta kan leda till att gränserna mellan ekonomiska och politiska funktioner och beslut förskjuts. Den fria marknadshushållningen kan komma att successivt övergå i ett slags planekonomi med oklar ansvarsfördelning mellan offentliga organ och enskilda företag.

Inför dessa tendenser framstår det som desto mer angeläget att ta tillvara och stärka de positiva och välståndsskapande krafter som skapas genom den tekniska och industriella utvecklingen inom ramen för ett fritt marknadssystem. Rågången måste hållas öppen mellan den offentliga maktapparaten och organisationerna liksom mellan den offentliga makten och enskild företagsamhet. De politiska partierna lär inte göra sig beroende av eller styra andra organisationer. Dynamiken och effektiviteten i det ekonomiska livet måste bevaras.

Rättssamhället

Land skall med lag byggas. Lagarna skall ge uttryck för medborgarnas rättsuppfattning. Lagarna utgör samhällslivets stomme.

Rättssamhällets primära uppgift är att trygga medborgarna till liv och egendom.

Den offentliga makten skall icke kunna utövas godtyckligt eller innebära särbehandling av olika personer. Medborgarna skall ur lagarna kunna hämta kunskap om sina skyldigheter och där ges skydd för sina rättigheter.

Principerna för rättssamhällets uppbyggnad garanteras genom en grundlag, vilken

klart angår de medborgerliga fri- och rättigheter som inte får inskränkas annat än genom ändring i grundlagsform. Skyddet mot godtycklig myndighetsutövning ges genom lagregler som inte lämnar utrymme för subjektiva bedömningar eller godtycke.

Att statens reglering av samhällslivet genom lagarna skall vara begränsad, entydig och fast grundad i medborgarnas rättsuppfattning och normer reser gränser för statens reglering av samhällslivet. Drivs den rättsliga regleringen för långt eller ersätts fasta principer av okontrollerat godtycke, motverkar rättsordningen sitt eget syfte. Respekten för lagarna urholkas och därmed också rättssamhällets och demokratins anseende.

Den offentliga sektorn

I ett modernt samhälle är en offentlig sektor nödvändig. Viktiga funktioner såsom försvar, rättsväsende, sjukvård, social omsorg i olika former är omistliga inslag i vårt samhällssystem. Vårt land behöver därför en effektiv och kvalitetsinriktad myndighetsstruktur som präglas av öppenhet, samarbetsvilja och förmåga att snabbt anpassa sig till ändrade samhälls- och levnadsförhållanden.

Den offentliga makten - utövad genom stat och kommun - har växt ut, specialiserats och blivit allt mer svåröverskådlig. Samtidigt har svårigheterna ökat för regering och riksdag att styra och övervaka den offentliga maktapparaten. Ju mer byråkratin byggs ut, desto mer har den kommit att präglas av sin egen tröghet och oåtkomlighet. Den offentliga sektorns snabba utbyggnad har därmed hos medborgarna skapat en känsla av maktlöshet inför överheten och en växande misstro gentemot det demokratiska systemet som sådant. Samtidigt har statens möjligheter att hävda sin auktoritet minskat.

Former måste utvecklas för medborgarnas kontroll över den offentliga maktapparaten även mellan de återkommande valen. Medborgarnas rätt gentemot den offentliga makten skall garanteras. Öppenhet i beslutsprocessen måste värnas. Kunskap, oväld och ansvarskänsla i myndighetsutövning måste förenas med ökad smidighet och

förmåga att snabbt och praktiskt lösa de uppgifter myndigheterna får sig ålagda. För att stärka medborgarnas möjlighet till kontroll och inflytande över den offentliga sektorn måste samhället tillåta inslag av valfrihet och konkurrens inom de verksamhetsområden där den offentliga sektorn är engagerad. Det är nödvändigt att bryta tillväxten av den offentliga maktapparaten och dess växande maktutövning. Insikt måste skapas om att det finns gränser för hur stor del av samhällets totala resurser som, utan att det fria samhällsskicket riskeras, kan fördelas genom stat och kommun.

Familjegemenskapen

Strävan efter gemenskap är ett uttryck för människans sociala natur, hennes önskan att förverkliga sin frihet och att vinna trygghet. Familjen utgör den naturliga grunden för individernas strävan efter gemenskap. Inga andra kollektiv kan ersätta i hemmet som bas för mänsklig samvaro och samverkan. Därför är det angeläget att stödja familjen i de olika former den kan ha.

Samhället bör utformas så att barnen ges möjligheter att utvecklas till självständiga och ansvars-kännande individer. Det ankommer främst på föräldrarna att svara för barnens fostran och utveckling och att till de unga förmedla sådana normer och värderingar som utvecklar deras självständighet, ansvarskänsla och förmåga till mänsklig samlevnad. Genom ett utbildningsväsende, i vilket föräldrarnas ansvar tas tillvara, skall kunskaper som tillfredsställer höga kvalitetskrav förmedlas till de uppväxande generationerna. Utbildningen skall svara emot elevernas anlag och förutsättningar. Skolan skall ge allmänbildning och förbereda för både fördjupade studier och yrkesverksamhet. Den skall stödja föräldrarna i deras fostrande gärning. Den nya generationens krav på oberoende och dess behov av förankring inom familjens gemenskap förutsätter, öppenhet och förståelse mellan generationerna. Tendensen till isolering dem emellan måste motverkas. Även den äldre måste omfattas av familjegemenskapen.

Socialt ansvarstagande

Samhällets ansvar för medborgarnas välfärd är en lika ursprunglig och självklar del av den konservativa idetraditionen som uppfattningen att den enskilde har ansvar för sig själv, för sina närmaste och för samhället. Social trygghet är en medborgerlig rättighet. Särskilt viktigt är det sociala ansvaret för dem som av olika skäl - t ex sjukdom, ålder eller handikapp - har svårt att ta del i samhällsgemenskapen. De måste så långt som möjligt ges samma villkor som andra på samhällslivets alla områden. Omsorgen om de äldre bör präglas av respekt för att allt fler äldre personer bibehåller sin vilja och förmåga att vara verksamma utöver pensionsåldern. Att hänsyn tas till detta är ett humanitärt och ekonomiskt samhällsintresse. De äldre bör garanteras inte bara grundtrygghet utan även del i standardtillväxten.

Jämställdhet

Av synen på varje människa som unik och likvärdig med varje annan människa följer kravet på jämställdhet mellan könen. Jämställdhet är en fråga om frihet för män och kvinnor att engagera sig i uppgifter och ansvarsområden utifrån sina personliga intresse och förutsättningar utan bundenhet till de könsroller som enbart betingas av traditioner och hävdvunna föreställningar. Jämställdhet är vidare en fråga om valfrihet - frihet att välja livsmönster utifrån egna behov och önskemål med respekt för andra människor inom ramen för samhällets normsystem. Jämställdhet är också en fråga om en gemensam skyldighet för män och kvinnor att ta hand om hem och familj, att ta ansvar för familjens försörjning och att ta vara på och utveckla sina personliga resurser.

Ägande och ekonomisk frihet

Det finns ett intimt samband mellan samhällets politiska och ekonomiska liv. Där ekonomisk frihet avskaffats har den politiska friheten inte kunnat överleva. Om staten, eller någon annan maktgrupp i samarbete med denna, övertar det ekonomiska livet i samhället, rycks grunden undan för den mångfald som är frihetens värn. Den personliga äganderätten, det fria näringslivet och

marknadsekonomin utgör inte bara garantier för välfärd utan också nödvändiga villkor för det fria samhällslivet.

Fri och öppen konkurrens säkerställer det effektivast möjliga utnyttjandet av begränsade resurser. Näringslivets uppgift är att tillgodose människors önskemål och behov - inom och utom landet. Detta åstadkommes bäst genom en marknadsekonomi, som inom de ramar som statsmakterna bestämmer låter individernas konsumtionsval styra produktionen. En sådan socialt styrd marknadsekonomi förutsätter en statsmakt, som kan ge regler för de fria medborgarnas samverkan och som garanterar den frihet åt alla som måste vara den moderna välfärdsstatens målsättning. En ekonomi, som inte tillgodoser kraven på välfärd och social rättvisa, kan inte fungera i ett demokratiskt samhälle.

Enskild äganderätt utgör grunden för marknadsekonomin. Människans rätt att förfoga över sin egendom tillhör därmed förutsättningarna för friheten. Skulle den personliga äganderätten avskaffas och människorna berövas det personliga ansvarstagandet och bli beroende av övermaktens välvilja, skulle friheten försvinna och demokratin förlora sitt innehåll. Allt fler människor måste ges möjlighet att i allt större utsträckning få del av det oberoende och det ansvar som ägande ger. Ett spritt ägande är en garanti för ett fritt samhälle.

Samverkan inom företagen mellan ledning och alla andra som är där verksamma är nödvändig. De fackliga organisationerna fullgör en betydelsefull demokratisk funktion, som är en nödvändighet för att den svenska arbetsmarknaden skall kunna fungera på ett smidigt sätt. Men det är konsumenternas val, inom och utom vårt lands gränser, som skall bestämma näringslivets utveckling och produktionens inriktning.

Med de tekniska och ekonomiska förändringarna ändras också människans roll i arbetslivet. Möjligheterna ökar att skapa trygga, stimulerande och meningsfyllda arbetsförhållanden. Dessa möjligheter bör tas till vara. Auktoritära arbetsformer kan förbytas i lagarbete. Uppgiftsfördelning och beslutsfattande i arbetslivet kan förändras.

Medinflytande för de anställda kan påskynda arbetslivets förnyelse. Men gamla auktoriteter skall inte ersättas av nya. Medinflytande skall vara ett medel att inom ramen för ett marknadsekonomiskt system utveckla personligt initiativ, ansvarstagande och arbetstillfredsställelse. Med framtidstro och omdöme skall vi bygga en bättre framtid. Tilltro till vetenskap, teknik och utveckling är tro på människans förmåga att utforma sin framtid.

Miljö och resurser

Under senare år har medvetenheten om miljöproblemen vuxit sig stark. Uppvärmningen av våra bostäder, trafiken, viss industri etc. medför nedsmutsning av luft och vatten. Miljöförstöring berör alla människor, även kommande generationer. Likaväl som vi vill ha ett öppet och fritt samhälle och social trygghet, vill vi också ha en livsvänlig miljö. Därför måste en fortsatt förstöring av miljön hejdas och vad som redan skadats i möjligaste mån rättas till. Vi måste vara beredda att av gemensamma resurser avdela vad som krävs för ett aktivt

miljöskydd. En god miljövard kräver ett internationellt samarbete både på det vetenskapliga planet och i fråga om praktiska miljövardande åtgärder. I de högt utvecklade industriländerna har under de senaste årtiondena skett en ständigt ökande exploatering av naturtillgångarna. Denna förbrukning av resurser måste i mänsklighetens gemensamma intresse bromsas upp. Behovet av hushållning och sparsamhet växer sig för varje dag allt starkare.

Vården av naturmiljön måste ses som en del i en allmän och nödvändig resurshushållning. En aktiv och framsynt naturvard är därför ofrånkomlig vid ett balanserat tillvaratagande av naturens resurser. I det nutida konsumtionssamhället alstras en stor mängd avfall. Med tanke på framtiden måste dessa spår av vår förbrukning omvandlas eller slutbehandlas på ett sådant sätt att resurserna tillvaratas och miljön skyddas.

Kultur

Det öppna samhället innebär valfrihet vad gäller personliga värderingar och livsformer. Denna valfrihet är avgörande för individens möjlighet att tillgodogöra sig kulturens värden och därigenom utveckla sin personlighet. En annan förutsättning är att hänsyn och tolerans präglar samhället. Förståelse och respekt krävs för alla åsiktsriktningar, som inte står i strid med det demokratiska samhällssystemet.

Det öppna samhällets bästa skydd är kunskap. Inte minst därför är det väsentligt att samhället svarar för en allsidig och objektiv utbildning och forskning. Enligt vår mening får avkall icke ges på kvalitetskravet. All undervisning och utbildning bör syfta dels till att meddela kunskaper, dels till att bygga upp individens omdöme och mognad.

Vår skyldighet att väl förvalta och vidareutveckla arvet från tidigare generationer gäller i högsta grad i dag inom kulturlivets område. Vi moderater ser som en av våra främsta uppgifter att slå vakt om de värderingar och den människosyn som utgår från kristendomen och som utgör grunden för den västerländska civilisationen.

Sverige i världen

Vi vill verka för att Sverige skall utvecklas i fred och i frihet. Detta kräver ständig vaksamhet och aktiva insatser. Skilda ideologier och stormaktsintressen står mot varandra i vårt lands omedelbara närhet. Globala rättviseproblem är ännu långt ifrån lösta. Den människans rätt till frihet som vi uppfattar som samhällets grund förtrycks i stora delar av världen.

Principen om utrikespolitisk alliansfrihet - syftande till neutralitet i krig - är fast förankrad hos vårt folk. För att kunna bidra till stabiliteten i norra Europa och för att kunna säkra vårt oberoende vid en konflikt i vår närhet måste den ha stöd av ett starkt totalförsvaret. Försvaret ger oss den yttre trygghet som är en förutsättning för vår frihet.

Den svenska utrikespolitiken har bred förankring bland medborgarna. Den bygger på respekt för ideerna om demokrati och om individens frihet som förutsättningar för en värld av fred och social rättvisa.

Vår tid präglas av allt mer angelägna behov av internationell samverkan för att lösa nationella och internationella problem. Nationalstaten är ofta allt för liten för sådana uppgifter.

För Sverige är det naturligt att sträva efter ett allt mer fördjupat samarbete på samhällslivets alla områden med våra nordiska broderländer och med de europeiska nationer som omfattar samma värderingar som vi. Vår framtid ligger i en nära samverkan inom Norden och Europa. Men vi vill också verka för ett fördjupat samarbete över de barriärer som delar vår världsdel och vår värld. Genom samarbete och ökad inbördes förståelse kan fredshot undanröjas. Allmän nedrustning måste eftersträvas.

Huvudinriktningen för Sveriges biståndspolitik måste vara att hjälpa människorna i de fattigaste länderna. Biståndet skall också främja en demokratisk utveckling mot nationell frihet. En helhetssyn måste känneteckna biståndspolitiken. Den skall också omfatta insatser som görs av organisationer och företag.

Vår välfärd bygger på ett fritt utbyte av, varor, vetande, ideer och människor mellan länderna. Frihandel är en grundläggande förutsättning för inte bara vårt lands välfärd utan också för världsekonomin i dess helhet. Utan en fri och expanderande världshandel skulle utvecklingsländernas möjligheter drastiskt försämrats.

Framtiden måste föra med sig ett allt bredare och djupare samarbete över gränserna. Nationella lösningar på alla problem är inte möjliga. Våra möjligheter att vidareutveckla det svenska samhället är beroende av vår villighet att öppna oss för internationellt samarbete, erfarenhetsutbyte och utveckling.

Handlingsprogram

En demokratisk rättsstat

Frihet och demokrati är varandras förutsättningar. Folkstyret föddes ur strävan efter frigörelse från tvång och förtryck. Demokratins grund är ideerna om alla människors lika värde, oberoende av kön, ras eller ursprung. Den förverkligas genom fria val med allmän och lika rösträtt. Demokratien förutsätter yttrande- och tryckfrihet samt ekonomisk frihet. Fri konkurrens mellan åsikter, ideer och värderingar är dess livsnerv.

Frihet är en förutsättning för ansvar. Endast fria människor kan ta ansvar för sig själva, för sina närmaste och för samhället. Ansvar är på motsvarande sätt en förutsättning för frihet. Hänsyn och tolerans ger friheten ett mänskligt innehåll. Den etik och moral som främst är grundad i kristendomen ger det fria samhället styrka och mening.

Rättsstaten tillförsäkrar den enskilde grundläggande fri- och rättigheter. Den offentliga maktutövningen skall vara lagbunden och får aldrig utsträckas så långt

att det fria samhället och individernas oberoende äventyras.

Medborgare i samverkan

Sverige skall vara en konstitutionell monarki. Därigenom förenas människors strävan efter kontinuitet och historisk förankring med ett öppet folkstyre.

Stat och kommun är medborgarnas gemensamma instrument och skall användas i deras intresse. Det offentliga skall skydda medborgarna från yttre hot och inre förtryck. garantera deras grundläggande sociala trygghet och ge skydd till liv, hälsa och egendom. Stat och kommun skall vara den enskildes värn och oväldigt lösa konflikter. De skall bidra till ett öppet och fritt samhällsklimat genom att slå vakt om individernas fri- och rättigheter.

Medborgaren och staten

Riksdagens arbetsformer skall utvecklas så att dess möjligheter att kontrollera regeringsmakten förstärks. Regeringen skall löpande kunna ställas till svars i aktuella frågor. Offentliga utskottsutfrågningar skall införas. Härigenom kommer bl.a. konstitutionsutskottets granskning av regeringens verksamhet att få ökad betydelse. Riksdagen skall besitta tillräckliga resurser för att kunna göra en självständig granskning.

Makten att stifta lag är enligt regeringsformen förbehållen riksdagen. Lagarna skall vara klara och entydiga. Den reella normgivningsmakten skall i högre grad återföras till den lagstiftande församlingen. Ramlagstiftningen måste begränsas. Valperioderna skall förlängas till fyra år. Riksdagsvalet skall vara skilt från övriga val. Rösträtt till riksdagen skall tillkomma svenska medborgare, även dem som är bosatta utomlands.

Ökat inslag av personval i valsystelet förstärker väljarnas inflytande och ger riksdagen en starkare ställning. Riksdagsledamöternas antal skall minska.

Härigenom kan riksdagsarbetet effektiviseras, samtidigt som en god proportionalitet och en tillfredsställande representation från varje valkrets upprätthålls.

Genom folkomröstningar skall medborgarna direkt kunna påverka den politiska maktutövningen, vilket stärker demokratin.

Regeringsmakten bör få en starkare ställning gentemot myndigheterna. Dessa skall vara självständiga i sin rättstillämpning, men de skall i sin övriga verksamhet styras av regeringen. Myndigheterna skall stå fria från korporativa intressen.

Lekmannastyrelserna i centrala ämbetsverk skall avskaffas.

Jämställdhet mellan män och kvinnor i samhället måste också innebära lika möjligheter i det politiska livet. Kvotering till politiska förtroendeposter strider mot detta.

Grundlagen skyddar fri- och rättigheterna. Full samstämmighet skall råda mellan svensk lagstiftning och de krav som uppställs i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna och som följer av Europadomstolens utslag. Därmed förstärks bl.a. föräldrarätten, egendomsskyddet samt närings- och yrkesfriheten. Nya lagar och bestämmelser skall noga prövas mot konsekvenserna för den

enskildes rättssäkerhet och integritet. Lagarna skall vara begripliga för medborgarna. Förhållandet mellan den enskilde och det offentliga får inte regleras med allmänt hållna lagar och generalklausuler. Retroaktiv lagstiftning till den enskildes nackdel får inte förekomma. Domstolarnas lagprövningsrätt utgör ett viktigt inslag i rättssamhället.

Allvarliga ingrepp mot enskilda, som t. ex. tvångsomhändertagande av barn, psykiskt sjuka och missbrukare, skall omgärdas med starka garantier för den enskildes rättssäkerhet.

Rättssäkerheten i myndighetsutövningen skall stärkas. Medborgaren skall kunna hävda sin rätt gentemot myndigheterna. Myndighetsbeslut skall kunna överklagas. Tjänstemannaansvar skall kunna utkrävas och medborgarna ha rätt att väcka åtal mot enskilda tjänstemän. Den enskilde skall få skäligt skadestånd vid felaktig myndighetsutövning. JO-ämbetets ställning skall stärkas.

Av rättsäkerhetsskäl, och för att motverka parallella rättssystem, skall tvister i princip avgöras i de allmänna domstolarna. Mål som rör den enskildes förhållanden i arbetslivet skall handläggas i allmän domstol. Arbetsdomstolens uppgifter skall begränsas till att döma i tvister mellan kollektivavtalslutande parter. Bostadsdomstolen skall avskaffas.

Medborgaren och kommunerna

Strävan att stärka den enskilde och begränsa den offentliga sektorns expansion får konsekvenser för den kommunala verksamhetens förutsättningar. Den kommunala demokratin måste förstärkas och verksamheten bedrivs så att kommuninvånarna i större utsträckning genom sitt fria val bestämmer dess inriktning och omfattning. Den statliga styrningen av kommunerna genom lagar, förordningar och statsbidrag skall kraftigt reduceras.

Kommunernas befogenheter gentemot kommuninvånarna skall klart fastställas i lag. Ökad rättssäkerhet åstadkommes genom entydiga lagar och goda möjligheter för medborgaren att ställa kommunen till svars för myndighetsmissbruk.

Den kommunala självstyrelsen måste bevaras. Förstärkt kommunal demokrati skall åstadkommas genom kommunandelningar, kommunala folkomröstningar och skilda valdagar för riksdag och kommuner. Rådgivande folkomröstningar i vissa kommunala frågor och separata kommunalval ökar intresset för de lokala angelägenheterna.

Kommunsammanslagningarna syftade till stordriftsfördelar men har medfört nya problem. Mindre kommuner ger bättre kontakter mellan väljare och valda och kan engagera fler förtroendevalda.

Kommunal verksamhet, t.ex. barnomsorg, vård och utbildning skall bedrivs i konkurrens med enskild verksamhet. Då kan servicen bättre anpassas till individuella behov och önskemål och tillgängliga resurser utnyttjas bättre.

Valfriheten ökar medborgarens oberoende och kommunernas verksamhetsfält kan begränsas. Kommunalt stöd skall ges på lika villkor till egen och enskild verksamhet.

Medborgaren och organisationerna

Rätten att sluta sig samman i föreningar och intresseorganisationer är självklar i ett fritt samhälle. Mångfalden av organisationer är en tillgång. Det är av betydelse för individen att tillsammans med andra kunna hävda gemensamma intressen.

Organisationerna skall stå fria från stat och kommun. När organisationerna får politiskt inflytande och övertar myndighetsuppgifter försvagas demokratin och rättssäkerheten minskar. Organisationernas oberoende ställning urholkas när de växer samman med det offentliga.

Korporatiseringen av samhällslivet måste brytas. Organisationerna skall inte ha någon särställning när det gäller politiskt inflytande. De skall inte vara representerade i myndigheternas styrelser eller i kommunala styrelser och nämnder. Deras representation i utredningar skall begränsas till frågor i vilka de har en särskild kompetens.

Lagstiftningen på arbetsmarknaden skall skydda individens rättigheter i hans egenskap av arbetstagare eller arbetsgivare. Medlemskap i en organisation skall inte tillåtas utgöra en förutsättning för inflytande på arbetsplatsen. Rätten att vara med i eller stå utanför en organisation skall vara okränkbar. Den grundlagsfästa föreningsfriheten skall förstärkas genom att organisationsklausuler förbjuds.

Organisationer med lagstadgad förhandlingsrätt har fått ett privilegium av staten. Deras verksamhet har stor ekonomisk betydelse för medlemmen vars rättigheter därför skall regleras i lag. Bl. a. måste rätten till utträde skyddas.

Kollektivanslutning till politiska partier skall förbjudas.

Personlig integritet

Möjligheterna till samkörning av uppgifter i stora dataregister hotar den personliga integriteten. Myndigheternas rätt att infordra och lagra information om den enskilde skall därför begränsas. Användning av personnummer skall ske restriktivt. Begränsning av möjligheterna till samkörning skall gälla också för myndigheterna. Tillstånd skall fordras av data inspektionen i varje särskilt fall och ges med stor restriktivitet. Överklaganden skall prövas av regeringsrätten.

En sammanhållen integritetslag skall ge individen skydd mot kränkningar från det offentliga eller från andra enskilda. Sekretesslagens bestämmelser får inte urholkas genom att myndigheterna erhåller en generell upplysningsskyldighet gentemot varandra.

Varje medborgare skall i princip kunna få tillgång till alla datauppgifter om sig själv. En registeransvarig skall finnas för varje dataregister. Denne skall bära ansvaret för att uppgifterna i registret är korrekta och för att felaktigheter rättas till. Därigenom får den enskilde möjlighet att också i praktiken utkräva ansvar för felaktiga uppgifter.

Förhållandet mellan den enskilde och det offentliga skall utformas så att behovet av kontroll blir minimalt. Därmed minskas kraven på information om individen. En begränsning av myndigheternas rätt att samla information om den enskilde är också en förutsättning för att offentlighetsprincipen skall kunna upprätthållas. Datatekniken måste användas så att offentlighetsprincipen kan förenas med ett starkt sekretesskydd för uppgifter om den enskildes förhållanden.

Inom dessa ramar kan datatekniken bli ett hjälpmedel för bättre service till medborgarna. Den kan ge möjlighet till en effektiv administration utan att utvecklas till ett hot mot integriteten.

Invandrare

Invandringen av människor från andra länder har stor betydelse för den svenska samhällsutvecklingen. Den nordiska invandringen skall vara fri. För medborgare i utomnordiska länder måste invandringen vara reglerad. Flyktingpolitiken skall stå i överensstämmelse med våra åtaganden enligt Geneve-konventionen. Rösträtt i riksdagsval skall vara förbehållen svenska medborgare.

Invandrare skall i princip ha samma ställning som befolkningen i övrigt. De skall ha möjlighet att bevara och vidareutveckla det egna kulturmönstret, under förutsättning att det överensstämmer med svensk rättsuppfattning.

Religionsfriheten ger alla rätt till egen trosutövning.

En politik för att stärka familjens ställning har särskild betydelse för invandrare, där samhörigheten inom familjen och släkten ofta spelar stor roll. Privata alternativ inom barnomsorg, äldreomsorg, hälso- och sjukvård ger goda möjligheter att tillgodose invandrares önskemål.

Skolan har ett stort ansvar för att öka förståelsen för invandrare och för att motverka motsättningar mellan befolkningsgrupper. Skolan skall stödja invandrare med särskilda åtgärder framförallt vad gäller undervisning i svenska men också i hemspråk. Fristående skolor är av särskild betydelse för invandrargrupper.

Den historiska samhörigheten, liksom den fria nordiska arbetsmarknaden, gör det naturligt att ägna de nordiska invandrargruppernas situation särskild uppmärksamhet, t.ex. i fråga om utbildning och kulturutbyte.

Massmedia

Det fria ordet är grunden för ett öppet samhälle och en förutsättning för demokratin. Mångfald i massmedia är ett villkor för yttrande- och informationsfriheten.

Massmedia skall vara oberoende gentemot statsmakterna. Det är en förutsättning för yttrandefriheten och därmed för en mångsidig nyhetsförmedling. Alla massmedier skall åtnjuta ett lika starkt grundlagsskydd.

Den mångfald och självständighet som tryckfriheten ger måste också gälla inom radio och TV. Radio/TV-monopolet skall avskaffas. Ett offentligt radio- och TV-bolag skall ge allsidigt programutbud av god kvalitet över hela landet.

Nya media t.ex. kabel-TV och satellit-TV, ökar mångfalden. Rätten att sända via kabel skall vara fri. Något monopol skall inte finnas för utbyggnad av kabelnät.

Reklam i radio och TV skall tillåtas.

Tidningar och andra massmediaföretag skall inte vara hänvisade till ett visst produktionsmedel. Massmedia måste anpassas till den tekniska miljön i samhället om de skall kunna fylla sin uppgift gentemot allmänheten.

Att ge utrymme för nya verksamhetsgrenar är viktigare för pressens överlevnad än statligt stöd. Annonsskatten skall avskaffas. Presstödet skall stegvis avvecklas.

Detta måste ske i kombination med att pressen ges möjlighet att fritt få använda sig av de medel ny mediateknik erbjuder och att verka i fri konkurrens på radio/TV-området. Stödet till organisationstidskrifter skall avvecklas.

Den enskilde skall kunna göra sin rätt gällande vid övergrepp i massmedia. Skydd för främst barn mot våldsskildringar och pornografi skall finnas. Ingripandet skall i så fall ske i form av efterhandsgranskning.

Rättstrygghet

Staten skall vara medborgarnas värn mot övergrepp från såväl enskilda som myndigheter.

Föräldrarna har huvudansvaret för att barnen fostras till att respektera normer och lagar. I familjen skall barnen få den trygga miljö och uppfostran till fria harmoniska medborgare som motverkar missbruk av alkohol och narkotika och förebygger brottslighet. Skolan skall förmedla fasta normer och värderingar. Rättssamhällets grund är en oväldig rättskipning och lagar som är förankrade i medborgarnas rättsuppfattning. Respekt för lagar förutsätter att den rättsliga regleringen av människors tillvaro och det ekonomiska livet begränsas. Lagarnas främsta uppgift skall vara att reglera fria medborgares samverkan samt individens rättigheter och skyldigheter gentemot det offentliga. Lagarna skall lägga fast ramarna för den enskildes verksamhet men inte vara ett medel för att styra dess innehåll. All offentlig makt skall utövas under lagarna. Dessa skall utformas entydigt, så att godtycke i rättskipningen förhindras.

I ett rättssamhälle är en effektiv brottsbekämpning möjlig endast om lagar och rättstillämpning åtnjuter medborgarnas respekt och förtroende. Polisen skall svara för den allmänna ordningen och medborgarnas säkerhet till liv och egendom, samt förebygga och beivra brott. Kvarterspoliser kan göra viktiga förebyggande insatser. Upptäcktsriskens betydelse för att förebygga brott skall vara utgångspunkten för inriktningen av polisens verksamhet. Polisens resurser i det brottsförebyggande arbetet bör förstärkas.

Narkotikamissbruket är orsak till många brott och stort mänskligt lidande både för missbrukare och deras anhöriga samt för den som utsätts för brottet. Sverige måste bli ett narkotikafritt samhälle. Kampen mot narkotikahandlingen skall i första hand inriktas på den organiserade brottsligheten, häleri och på gatuhandeln. Bruk av narkotika, som inte är medicinskt betingat, är missbruk och skall vara kriminaliserat. Narkotikamissbrukare skall omedelbart tas om hand och ges vård och rehabilitering.

Straffsätserna skall avspegla narkotikabrottens allvarliga karaktär.

Permissionsreglerna skall vara ytterligt restriktiva för personer som dömts för grova narkotikabrott. Kriminalvårdens anstalter skall vara narkotikafria.

Det är ett oavvisligt krav i ett rättssamhälle att skydda medborgarna.

Strafflagstiftningen skall bygga på den enskildes ansvar för sina handlingar och på rättvisa och konsekvens i påföljderna. Brottspåföljden skall bl.a. syfta till att avskräcka från brott.

Fängelse skall normalt utdömas som påföljd för allvarlig brottslighet. Tiden

mellan brott och påföljd skall förkortas. Särskilda jourdomstolar inrättas på prov och kombineras med ett differentierat påföljdssystem.

Kriminalvården skall syfta till att återanpassa den omhändertagne till ett laglydigt och ordnat liv. Fängelsevården skall förbättras genom ökad differentiering mellan olika kategorier av interner.

Villkorlig frigivning skall ges restriktivt och endast som belöning för gott uppförande och vara ett uttryck för att återanpassning är möjlig. Villkorlig frigivning skall inte ske innan merparten av det utdömda straffet avtjänats.

Samhällstjänst skall finnas som en särskild vårdform för unga kriminella som alternativ till böter och fängelse.

Nya former för frivård, t.ex. intensivövervakning och kontraktsvård, skall prövas. Med en effektivare frivård kan fängelsestraffen i många fall förkortas och återfall förebyggas.

Den som utsätts för brott skall hållas skadeslös. Staten har här det yttersta ansvaret. Brottsoffrets intressen får inte vika för lagöverträdarens.

Människors engagemang som fosterföräldrar, övervakare och kontaktpersoner kan återföra många till ett laglydigt liv. Deras arbete är ett viktigt inslag i kriminalvården och skall uppmuntras.

Religion och kyrka

Kristna och humanistiska värderingar utgör grunden för vårt svenska samhälle. Denna grund måste bevaras och förstärkas. Bristande kunskaper om kristendomen har minskat förståelsen för vårt kulturarv. I ett samhälle, där etiska frågor och andliga värden ofta tappas bort, blir kyrkans uppgift allt viktigare.

Religionsfrihetens princip är självklar. Ett fritt samhälle förutsätter tolerans mot oliktankande och att olika trossamfund ges möjlighet att framföra sitt budskap.

Svenska kyrkan är en omistlig del av vårt kristna kulturarv. Den skall därför vara en öppen folkkyrka, som verkar i alla delar av landet. Svenska kyrkan skall ges full frihet att besluta i egna angelägenheter. Dess kyrkobyggnader och

kulturskatter skall bevaras och vårdas som ett led i kyrkans levande verksamhet. Svenska kyrkan och de fria kristna samfundet skall ges goda arbetsförhållanden

och så långt möjligt lika ekonomiska villkor. Deras utbildnings-, barn- och ungdomsarbete samt sång- och musikverksamhet skall ha samma stöd som går till andra frivilliga organisationer. Kyrkornas diakonala verksamhet och sociala engagemang är en omistlig del av samhällets sociala arbete. Missionen och andra humanitära sammanslutningars arbete skall få ökad andel av u-hjälpen.

Skolans religionsundervisning har stor betydelse för barn och ungdomars egen utveckling och förståelse för andra människor. Den skall ge allsidig belysning av och kunskap om kristendomen men också ge insikt i andra livsåskådningar. Ämnet skall ha en fast förankring i undervisningen på alla stadier i grundskolan.

Osäkerhet om grundläggande värderingar gör människan rådvill och rotlös.

Undervisningen skall ge förståelse för att huvuddelen av de allmänt accepterade reglerna för mänsklig samlevnad i vårt land bygger på den kristna traditionen.

En fri ekonomi

I en marknadsekonomi bestäms den ekonomiska utvecklingen av individer, hushåll och företag. När de väljer bland varor och tjänster avgör de också produktionens inriktning och omfattning. Sveriges och västvärldens frihet, välstånd och sociala trygghet har vuxit fram tack vare den fria ekonomin.

Marknadsekonomin baseras på frivillig samverkan mellan enskilda människor. Deras strävan efter välstånd skapar ekonomisk tillväxt. Marknadsekonomin är överlägsen alla andra ekonomiska system när det gäller att tillförsäkra de många människorna en hög materiell standard och en god social trygghet och största möjliga valfrihet. Marknadsekonomin innebär också det mest decentraliserade beslutsfattandet.

Marknadsekonomi är ekonomisk mångfald. Den erbjuder goda villkor för en effektiv produktion genom att besluten fattas där kompetensen finns. Många producenter tävlar om att möta konsumenternas önskemål. Den producent som är billigast och bäst går med vinst och bär utvecklingen framåt. Yrkes- och näringsfrihet, fri prisbildning, fri handel och fria kapitalrörelser utgör nödvändiga beståndsdelar i marknadsekonomin.

Enskild äganderätt är marknadsekonomin grund. Ägandet skall vara spritt. Alla skall ha möjlighet att spara till ett eget kapital.

Fasta spelregler för det ekonomiska livet anger den ram inom vilken företag och hushåll får verka fritt. Alla individer och företag - lika väl som offentliga organ - måste respektera andras egendom och ekonomiska rättigheter.

Även i ett samhälle med marknadsekonomi är det självklart med offentliga insatser för rättstrygghet, försvar, social trygghet, vård och utbildning m. m. Den offentliga verksamheten får dock inte bli så omfattande att den utgör ett hot mot den fria ekonomin.

Ekonomisk frihet är en nödvändig förutsättning för ett fritt samhälle. Där den ekonomiska friheten saknas förtrycks friheten också på andra områden. Alla marknadsekonomier är inte demokratier, men alla demokratier är stater med ett fritt ekonomiskt system. Att utveckla marknadsekonomin är att befärja frihet, demokrati och välstånd.

Ekonomi i utveckling

Målen för den ekonomiska politiken skall vara ekonomisk tillväxt, ett spritt enskilt ägande, stabila priser och full produktiv sysselsättning i hela landet. Ett spritt enskilt ägande medverkar till en god inkomstfördelning. En sådan förutsätter att arbete, sparande och företagande ger ett utbyte som överens stämmer med medborgarnas krav på rättvisa. Stabila priser, produktiv sysselsättning och ekonomisk tillväxt är varandras förutsättningar.

Ekonomisk utveckling kan inte administreras fram genom politiska beslut. Däremot kan staten genom att ange alltför snäva ramar för ekonomisk verksamhet skapa ogynnsamma förutsättningar för det ekonomiska framåtskridandet. Den ekonomiska politiken skall förbättra marknadsekonomin funktionssätt och

undanröja de hinder som förekommer på olika områden.

Ekonomisk-politiska styrmedel, t.ex. skatte- och penningpolitik, ger bara resultat om de får verka på fungerande marknader. Annars ersätts marknadens påstådda misslyckanden med politiska misslyckanden. Tilltron till individer och företag måste ersätta övertron på statens förmåga att styra och ställa.

De tekniska framstegen skapar ständigt nya förutsättningar för den ekonomiska utvecklingen. Vi står nu inför en omfattande förändring, baserad på framväxten av ny teknologi, bl.a. på datorteknikens, biologins och materialteknikens områden. Att utnyttja de nya möjligheterna är en stor och krävande uppgift. Det förutsätter att den ekonomiska politiken inriktas på att undanröja hinder för förändringar, enskilda initiativ och fria företags expansion. Utan en sådan inriktning av politiken kan Sverige inte ta tillvara framtidens möjligheter.

Ett spritt ägande

Den ekonomiska politiken skall främja ett spritt ägande. Det ger hushållen trygghet och oberoende och skapar ansvarskänsla.

I en marknadsekonomi sker förmögenhetsbildningen främst bland enskilda. Det gäller allt slags ägande, men i synnerhet det riskvilliga företagskapitalet.

Utvecklingen mot ett alltmer institutionaliserat ägande riskerar att försvaga marknadsekonomin. Ägandefunktionen passiviseras och näringslivet byråkratiseras. Det ekonomiska livet förlorar i utvecklingskraft när det direkta sambandet mellan den enskildes välstånd och företagets framgångar tunnas ut. Det finns också viktiga samhällsekonomiska motiv för att uppmuntra ett ökat enskilt sparande. Detta gäller i synnerhet när den offentliga sektorn uppvisar underskott. Kapitalbildningen förstärker den ekonomiska tillväxten och ger morgondagens välstånd.

Äganderätten får inte urholkas genom myndighetsövergrepp, hårda beskattningsregler och lagar som starkt beskär människors rätt att förfoga över sina tillgångar. Varje hushåll skall ges möjlighet att bygga upp ett sparkapital. Staten skall stimulera hushållens förmögenhetsbildning. Det skall vara skattemässigt gynnsamt att spara i bank och i aktier. De mindre aktieägarnas intressen skall ges ett starkare skydd.

De anställda skall kunna spara i aktier i det egna företaget. Vinstandelssystem möjliggör detta. Ett visst årligt belopp per anställd skall kunna medges för aktieförvärv i det egna företaget utan att förmånen beskattas. Det skall också vara möjligt att avtala om löneavsättningar till sparkonton med fritt placerings val. Målsparande till egen bostad och fritidshus skall uppmuntras. Kommunerna skall erbjuda hyresgästerna att med äganderätt eller bostadsrätt förvärva lägenheter i kommunalägda bostadsföretag, varvid kommunal borgen skall kunna ställas. Alla skall ha möjlighet att äga sin bostad.

Ett gott näringsklimat gynnar förmögenhetsbildning, särskilt i de små företagen. Fler företagare bidrar till en större förmögenhetspridning.

Kollektiva löntagarfonder koncentrerar ägandet ytterligare. Det enskilda ägandet

urholkas. Det ekonomiska livet kollektiviseras. En sådan utveckling står i strid med grundprinciperna i vårt ekonomiska system. Ytterst hotas den fria ekonomin och demokratin. Därför skall löntagarfonderna avskaffas.

Statlig och kommunal expansion leder långsiktigt till ett lägre hushållssparande. Motiven att spara blir svagare när det offentliga övertar en allt större del av ansvaret för medborgarnas försörjning. Möjligheten och intresset för att spara minskar om inflation och höga skatter urholkar inkomsterna och gör sparande i bank och aktier olönsamt.

Stabila priser

Inflationen undergräver den ekonomiska stabiliteten och äventyrar sammanhållningen i samhället. Den leder till arbetslöshet och försvårar för företag och hushåll att planera sin ekonomi. Inflationen underminerar förutsättningarna för arbete och sparande och medför att samhällets tillgångar fördelas orättvist. Genom att urholka vårt näringslivs internationella konkurrenskraft leder inflationen till underskott gentemot omvärlden.

Konkurrens och frihandel pressar priserna och är därför förutsättningar för en effektiv stabiliseringspolitik för stabila priser. Det går inte att bekämpa inflationen med prisstopp, prisregleringar eller import hinder.

Arbetsmarknadens parter har ett särskilt ansvar för att hålla tillbaka prisstegringen genom en återhållsam löneutveckling. Skall den ekonomiska politiken kunna leda till stabila priser, måste höjda löner motsvaras av ökad produktivitet.

Sänkta marginalsatser och minskade pålagor på näringslivet dämpar inflationstrycket. En skattepolitik som försämrar villkoren för arbete och sparande leder till prisstegring.

Balans mellan den offentliga sektorns utgifter och inkomster medger en låg räntenivå och uppmuntrar tillväxtbefrämjande investeringar. Bekämpas inflationen med framgång, är det också möjligt att genom en stärkt valuta begränsa utifrån kommande prisstegringar, i stället för att tvingas till inflationsdrivande devalveringar.

Full produktiv sysselsättning

Dagens investeringar i maskiner, fabriker, affärsidéer och kunskaper ger morgondagens arbetstillfällen. Investeringarna bestäms av dagens vinster och förväntningarna inför framtiden. Arbete åt alla förutsätter en politik som möjliggör att lönsamma företag bildas och växer. Då utvecklas nya branscher, ny teknik och nya affärsområden. En smidig omställning är möjlig endast i en rörlig ekonomi, där företagen går med vinst, där kapitalrörelserna är fria och där människorna kan välja arbete.

En låg arbetslöshet förutsätter en god omställningsförmåga i hela ekonomin. Byte av yrke, företag, bransch eller bosättningsort underlättas av låga marginalsatser och en marknadsanpassad lönebildning.

Produktiv och varaktig sysselsättning är ett resultat av att konsumenterna

efterfrågar de varor och tjänster som arbetet skapar. Arbete kan i längden inte köpas med subventioner eller offentliga satsningar. De skattehöjningar som blir följderna medför att det privata näringslivet försvagas. När staten inte längre har råd med subventioner, uppträder omfattande omställningsproblem med stigande arbetslöshet.

Full produktiv sysselsättning befrämjas av ett gott näringsklimat. Staten skall dämpa företagets kostnader genom låga skatter och fasta ekonomiska spelregler, utan inslag av hämmande byråkrati. Genom att staten bringar ordning och reda i sina egna finanser bidrar den till lägre inflation och därmed till bättre förutsättningar för minskad arbetslöshet.

Arbetsmarknadens parter skall ha frihet att sluta avtal. Friheten skall utövas under ansvar. Löneökningar som motsvaras av ökad produktivitet och som anpassas till efterfrågan på arbetskraft ger fler arbeten i växande företag. Starkt kostnadshöjande avtal leder oundvikligen till arbetslöshet. Därför måste lönebildningen bättre anpassas till olika företags och branschers betalningsförmåga och konkurrensförhållanden.

Full produktiv sysselsättning kan aldrig skapas om löneavtalen försvagar företagets konkurrenskraft. Staten skall inte genom devalveringar eller subventioner i efterhand rätta till ett alltför högt kostnadsläge. Det ger upphov till felaktiga föreställningar om den ekonomiska politikens möjligheter och lyfter av arbetsmarknadens parter deras ansvar för sysselsättningen.

Statlig inkomstpolitik som syftar till att överta detta ansvar fungerar inte och minskar friheten. Staten skall genom att spara och genom att sänka marginalsatterna och arbetsgivaravgifterna underlätta för parterna att sluta nominellt låga avtal. Stat och kommun skall som arbetsgivare medverka till att lönekostnadernas utveckling dämpas.

Yrkesutbildningens otillräckliga anknytning till arbetsmarknaden är en av orsakerna till den höga ungdomsarbetslösheten. Lärlingsutbildning kan förstärka utbildningskvaliteten, underlätta övergången till arbetsmarknaden och bättre tillgodose behovet av utbildad arbetskraft.

För att ungdomar skall få arbete måste det föreligga tillräckliga löneskillnader jämfört med ersättningen till kunnigare och mer erfaren arbetskraft.

Regional balans

Utvecklingsinriktade företag är den bästa garantin för regional balans. Den ekonomiska politiken skall därför befrämja tillväxt i hela ekonomin. Regional utjämning till priset av utebliven ekonomisk tillväxt bidrar ej långsiktigt till välstånd i stödregionerna.

Bidrag till krisföretag och krisbranscher försenar den omställning som är särskilt viktig i regioner med stor arbetslöshet. Regionalpolitik som konserverar en föråldrad näringsstruktur motverkar därför sitt syfte. Företagets egen livskraft ersätts då av ett skadligt bidragsberoende.

Jordbruk och skogsbruk är grunden för glesbygdens näringsliv. Den tekniska utvecklingen ger dock goda förutsättningar för mindre enheter och geografisk

decentralisering även inom industri och service. Dessa möjligheter skall tillvaratas. Regionalpolitik skall föras med generella medel. Dessa kan vara lägre skatter och arbetsgivaravgifter än i övriga landet. Härigenom motverkas godtycke och snedvriden konkurrens. Generella medel för att utjämna regionala skillnader är dessutom förenliga med Sveriges internationella handelspolitiska åtaganden. De selektiva bidragen skall begränsas till ett minimum. Därigenom blir lönsam produktion och vinstgivande affärer, i stället för förmånliga bidrag, ett villkor för överlevnad.

Den solidariska lönepolitiken bidrar också till att slå ut företagsamhet i glesbygd. En mer flexibel lönepolitik är därför nödvändig.

En begränsad offentlig sektor

Stat och kommun spelar en viktig roll i det moderna samhället. De uppgifter som stat och kommun skall sköta måste utföras väl. Det förutsätter att offentlig verksamhet begränsas till områden där hushållens och det enskilda näringslivets insatser inte räcker till.

Den offentliga sektorn får inte vara en för stor del av hela samhällsekonomin. Då förskjuts balansen mellan enskild och offentlig verksamhet på ett sätt som är skadligt för landets utveckling.

Alltför stora och snabbt växande offentliga utgifter utgör den främsta orsaken till att Sveriges ekonomi befinner sig i obalans. Statens och kommunernas expansion tränger tillbaka den enskilda sektorn. Ett högt skattetryck, regleringar och snedvriden konkurrens belastar hushållen och näringslivet.

De totala offentliga finanserna skall vara i balans. Offentlig konsumtion och transfereringar skall täckas av skatter och avgifter. Inom en sådan ram finns utrymme att bedriva en framgångsrik konjunkturpolitik.

Stora och varaktiga underskott i de offentliga finanserna är ett tecken på att den offentliga sektorn är för stor. Underskotten leder till ökad inflation och växande arbetslöshet. Räntan stiger och kostnaderna för näringslivets investeringar ökar. Klyftan mellan produktion och konsumtion växer med allt svårare balansproblem som följd.

Underskotten måste avvecklas. Det skall ske genom utgiftsbegränsningar och en politik som stimulerar tillväxt i ekonomin.

Lägre skatter

Sverige har ett mycket högt skattetryck, vilket leder till svag ekonomisk tillväxt och dåligt resursutnyttjande. Den verkliga skattebördan är högre än den formella, då budgetunderskottet endast innebär ett uppskjutet skatteuttag.

Höga skatter verkar uppdrivande på kostnader och priser. De försämrar företagens konkurrenskraft. Individerna får mindre utdelning av arbete och sparande.

Skatteunderlaget undergrävs när arbete, sparande och företagande motverkas.

Ett centralt mål är därför att nedbringa det totala skattetrycket. Det bör successivt sänkas till samma nivå som gäller i viktiga konkurrentländer. Detta skall ske genom att skattesatser minskas och vissa skatter helt tas bort.

Skattesänkningarna skall motsvaras av utgiftsminskningar för att inte på kort sikt leda till ökat budgetunderskott. Avvägningen mellan skattesänkningar och besparingar skall göras så att de offentliga finanserna är i balans senast i början av 1990-talet.

Det är i första hand skatter på produktionen som skall sänkas. Därigenom stimuleras arbete, sparande och företagande. Det innebär att beskattningen av konsumtionen kommer att ligga högt även i fortsättningen. Skattehöjningar kan inte godtas annat än i rena undantagsfall.

Skatt på arbete slår in en kil mellan värdet av en produktionsinsats och den ersättning individen får. Därigenom bryts de naturliga sambanden i ekonomin. Arbetsfördelning och extra arbetsinsatser lönar sig mindre. Skattefusket och den "svarta" ekonomin ökar i omfattning.

Den kommunala inkomstskatten skall tillsammans med avgifter och skatteutjämningsbidrag finansiera den kommunala verksamheten. Ett kommunalt skattestopp skall införas. De kommuner som har utrymme att sänka skatten skall göra detta.

Den statliga inkomstskatten skall på sikt utgå endast på höga inkomster. I första hand skall den statliga inkomstskatten sänkas så att marginals-katten på vanliga inkomster blir högst 40 procent med ett tak vid 70 procent. Den statliga inkomstskatteskalen skall ha ett fullständigt inflationsskydd. Underskott i förvärvskälla skall vara avdragsgill enligt principen om skatt efter bärkraft och för att inte motverka småföretagande och annat produktivt risktagande.

I enlighet med principen om skatt efter bärkraft skall grundavdrag för barn införas vid den kommunala beskattningen. I kombination med avdragsrätt för styrkta barntillsynskostnader upp till en viss nivå och vårdnadsersättning förbättras därigenom familjens möjlighet att leva på sin inkomst.

De inkomstprövade bidragen skall reserveras för hushåll med så låga inkomster att de trots reformerad familjebeskattning inte kan uppnå en rimlig levnadsstandard. Hushåll som betalar inkomstskatt skall inte behöva uppbära inkomstprövade bidrag. De som uppbär sådana bidrag skall inte samtidigt behöva betala skatt. Beskattningen av konsumtion skall ske i form av moms. Även energibeskattning skall ske i form av moms. Punktskatter skall finnas för alkohol och tobak. Arbetsgivaravgifter skall tas ut enbart för att finansiera socialförsäkringar, främst pensioner och sjukpenning. Erlagda arbetsgivaravgifter skall redovisas för inkomsttagaren.

Bolagsbeskattningen skall vara statlig. Den skall ligga på samma nivå som den genomsnittliga inkomstskatten. Med lägre bolagsskatt kan skattesystemet och skattekontrollen förenklas. Företagen ges större frihet att välja metoder för att stärka sin ekonomiska bas. Bolagen skall ha goda konsolideringsmöjligheter. Aktieutdelningen skall inkomstbeskattas efter avdrag för bolagsskatt. Därigenom avskaffas dubbelbeskattningen av aktieutdelningar och det stimulerar aktiesparandet. Realisationsvinstbeskattningen på aktier skall förenklas. Äldre aktievinster skall göras helt skattefria. Därigenom anpassas aktiebeskattningen till

vad som gäller internationellt.

Förmögenhetsskatten hämmar placeringar som skapar produktiva arbeten. Den måste därför lindras. För många familjeföretag utgör förmögenhetsskatten ett stort problem, eftersom de tvingas till omfattande uttag ur rörelsen för att kunna betala sina skatter. Förmögenhetsskatten skall därför avskaffas på det arbetande kapitalet i små och medelstora företag. Arvs- och gåvoskatten skall lindras för att underlätta generationsväxlingar.

En komplicerad skattelagstiftning innebär stora risker för att Sverige utvecklas till ett motbjudande kontrollsamhälle. Skattemyndigheternas krav på en utbyggd skattekontroll riskerar att överordnas medborgarnas rättssäkerhet och personliga integritet.

Den allmänna skattemoralens uppluckring är ett allvarligt problem. Stora inkomstbelopp frånhänds det allmänna samtidigt som lojala skattebetalare får bära en tyngre skattebörda. På många områden har den dolda verksamheten antagit en sådan omfattning att seriösa företags existens hotas.

Det är framförallt nödvändigt att utforma skatter och bidrag så att de framstår som rättvisa och rimliga och minskar drivkraften till skattebrott. Reglerna måste vara så klara och entydiga att medborgarna kan förutse de skattemässiga konsekvenserna av sitt handlande.

Skattesystemet måste så långt möjligt göras självkontrollerande. Inkomster och utgifter av samma slag, t.ex. räntor, bör behandlas på samma sätt vid beskattningen. Risken är annars stor för att svarta marknader uppkommer. Skatteregler vars efterlevnad är svår att kontrollera måste också undvikas. Ett villkor för att det skall gå att undvika omfattande skattefusk är att skattetrycket och skattesystemet är förankrat hos medborgarna. Skall dessa lojalt betala sina skatter måste skattelagarna överensstämma med medborgarnas rättsuppfattning. En effektiv skattekontroll kan då ske med bibehållen hänsyn till integriteten. Rättssäkerheten skall öka genom att generalklausulen inom skatterätten avskaffas och bevissäkringslagen ändras så att riktiga relationer återställs mellan det offentliga befogenheter och medborgarnas rättigheter. För att ge skattebetalarna rimliga förutsättningar att planera sin ekonomi, även om de är i delo med skattemyndigheterna, skall överklaganden normalt vara färdigbehandlade i länsrätten inom ett år efter deklaraationsårets utgång.

Besparingar i stat och kommun

De totala offentliga utgifterna får inte öka. Det är ett villkor för att den enskilda sektorn skall kunna växa. Utgifterna för statlig verksamhet måste minska och den kommunala volymtillväxten upphöra. Besparingar krävs för att stat och kommun i längden skall kunna fullgöra sina grundläggande uppgifter.

Utgiftsminskningar måste förenas med en ändrad rangordning av offentliga uppgifter. Med knappa resurser i stat och kommun är det betydelsefullt att stödet går till dem som bäst behöver det. De svagaste i samhället skall åtnjuta ett starkt skydd, även när stora krav måste ställas på besparingar i stat och kommun. Besparingarna måste också utformas på ett sätt som underlättar hushållens

anpassning till de ändrade förutsättningarna. Det måste därför skapas alternativ till den offentliga verksamheten. Verksamhet som medborgarna vant sig vid riskerar annars att upphöra.

En stram budgetprövning skall kombineras med systemförändringar. Offentliga monopol skall brytas. Konkurrens stimulerar offentlig verksamhet och ger människor bättre service och större utbud till lägre kostnad. Genom att tillåta privat konkurrens får vi bättre ekonomiska förutsättningar att behålla den service vi vant oss vid. Dessutom öppnas möjligheter för nytänkande och initiativ på bred front, vilket kan utveckla stora delar av servicesektorn för export.

Lägre skatter ger utrymme att minska bidragen, eftersom hushållen får större möjligheter att själva klara sin försörjning. När rundgången mellan skatter och bidrag minskar sparas också i administrationen.

Barnavdrag, vårdnadsersättning och neutrala bidragsregler för barnomsorgen ökar valfriheten och uppmuntrar verksamhet i enskild regi. Därigenom skapas rättvisa mellan olika barnfamiljer och mellan olika former av barnomsorg.

Med ökade inslag av självrisk i de sociala försäkringssystemen uppmuntras arbete och sparande. Omprövningen av bidrag och socialförsäkringar skall syfta till att reservera det offentliga stöd för dem som har störst behov.

Försäljning av lägenheter i kommunala bostadsfastigheter till hyresgästerna gör förvaltningen bättre och billigare. Det ger stora besparingar för stat och kommun.

Nya möjligheter för privata initiativ i sjukvården öppnas om denna finansieras neutralt genom sjukvårdsförsäkringen. Patienternas valfrihet ökar.

Lagar och regler måste utformas så att företagens omställning till ny produktion och nya produktionsmetoder underlättas. Detta medför ökade skatteintäkter.

Tillståndsprövningen enligt byggnadslagen för vissa anläggningar är ett exempel på onödig och hämmande byråkrati, som kan avskaffas.

Möjlighet till arbetsförmedling i enskild regi ger effektivitetsvinster i hela ekonomin. Rörligheten ökar på arbetsmarknaden. Den arbetslöse får lättare arbete och arbetsgivaren kan fortare fylla vakanser.

Viss offentlig affärsverksamhet kan med fördel överföras till den enskilda sektorn. Det gäller inte minst många statliga företag. Dessa skall successivt säljas.

Kommunal affärsverksamhet skall privatiseras eller bedrivas i konkurrens med enskild verksamhet. Statliga och kommunala monopol skall finnas bara där det är nödvändigt av tekniska skäl. En klar åtskillnad skall göras mellan de affärsdrivande verkens myndighetsuppgifter och kommersiella verksamhet.

Konkurrens på lika villkor ger samhällsekonomiska vinster och är till fördel för konsumenterna. Subventioner till företag och branscher snedvrider konkurrensen och skall därför avvecklas.

Avgiftsfinansiering bör i ökad utsträckning användas i stället för skattefinansiering. Genom avgiftsfinansiering får medborgarna information om vad den offentliga servicen kostar. De politiskt ansvariga får en bättre uppfattning om den verkliga efterfrågan. Avgifterna möjliggör också för stat och kommun att fortsätta att erbjuda efterfrågad service. Full kostnadstäckning via avgifter skall

inte tillgripas på sådana områden där starka sociala skäl talar emot.

Kommunal ekonomi

En decentraliserad samhällsstruktur förutsätter kommunal självstyrelse. Riksdag och regering har emellertid ansvaret för den ekonomiska politiken. De måste kunna styra den totala skatte- och utgiftsutvecklingen i kommunerna. Kommunalt skattestopp skall förenas med stor frihet för kommunerna att själva sköta sina uppgifter.

De specialdestinerade statsbidragen till kommunerna skall i huvudsak avvecklas. Det skall ske i den takt en oförändrad kommunalskatt medger. Den kommunala skatteutjämningen har stor betydelse för kommuner med svagt skatteunderlag. Den kan behöva öka i omfattning när de specialdestinerade statsbidragen avvecklas. För att möjliggöra en bättre kommunal ekonomi och begränsa den kommunala sektorns verksamhet skall landstingens verksamhet utanför hälso- och sjukvården avvecklas. Den verksamhet som inte kan bedrivas i enskild regi överförs till primärkommunerna. Dessa kan var och en eller i samverkan ta ansvaret för landstingskommunala uppgifter när det gäller trafikförsörjning, utbildning, kultur och omsorgsvård.

Landstingsskatten skall sänkas i takt med att finansieringen av sjukvården överförs till sjukvårdsförsäkringen. Ansvaret för den offentliga hälso- och sjukvården kan då ligga kvar hos landstingen eller där så visar sig lämpligt överföras till annan huvudman.

Samverkan mellan kommuner fordras inom vissa verksamhetsfält. Det antal kommuner som behöver samverka varierar beroende på uppgiftens karaktär. Samverkan kan ske i olika former, t.ex. i stiftelser, genom avtal om tjänsteutbyte och i bolag. Det ger utrymme också för samverkan med enskilda intressenter. Kommunerna kan göra den bästa bedömningen av hur knappa medel som skall användas. Statliga detaljregleringar fördyrar och försvårar kommunernas möjlighet att rationalisera och i pröva nya verksamhetsformer. Alternativ till den kommunala servicen får svårt att växa fram. Staten skall inte ålägga kommunerna nya uppgifter, som staten inte är beredd att betala. Uppgifter som tidigare ålagts kommunerna skall förutsättningslöst prövas.

Kommunerna måste vara restriktiva i fråga om verksamhet i egen regi och i egna bolag. Bolagsbildning får inte bli ett medel att överskrida den kommunala kompetensen eller kringgå kommunallagens regler om insyn och kontroll. Kommunal upphandling skall ske under fri konkurrens.

Ett fritt näringsliv

En fri ekonomi präglas av ständig förändring. Nya företag, nya produkter och nya metoder ersätter gamla. I denna ibland påfrestande omställning återfinns möjligheterna till ökat välbefinnande. Marknadsekonomins styrka ligger i dess överlägsna förmåga att signalera och hantera omställningsbehoven.

Utvecklingen medför emellertid också svårigheter. Dessa måste i allt väsentligt bemästras av de enskilda människorna, eftersom politikernas förmåga att styra

med förutseende är begränsad. Att avstå från att reglera och dirigera är en av de främsta politiska utmaningarna.

Den första industriella revolutionen lade grunden för en effektivare produktion genom stordrift och centralisering. Den omvandling som nu pågår öppnar vägen för decentralisering och småskalighet. När varuproduktionen automatiseras, skapas utrymme för serviceekonomins utveckling.

Den omvandling Sverige står inför är i många avseenden jämförbar med den förändring som övergången från skråväsende till näringsfrihet innebar. Stora krav ställs på förnyelse av det ekonomiska livets rättsliga reglering. Arbetsrätten, bolagsrätten och skatterätten skall utformas så att nyföretagandet och de mindre företagen ges bättre förutsättningar.

Den fria konkurrensen är förändringens främsta drivkraft. Subventioner och handelshinder leder till att skaparkraften och iderikedomen hämmas. Näringslivet måste inom lagens ramar få verka fritt för att kunna fylla sin uppgift som välfärdens och trygghetens garant.

Näringspolitiken skall föras med generella medel. Dess mål skall vara lönsamhet, vitalitet och omställningsförmåga inom hela ekonomin. Vinsten och risken för förlust utgör en nödvändig stimulans för förändringar.

De länder som ger utrymme för att satsa på det okända och som bäst förmår att uppmuntra arbete, sparande och företagande kommer att leda utvecklingen. Dessa samhällen kommer att vara morgondagens förebilder, därför att de gett fotfäste för framtidens teknik. Sverige skall vara ett av dessa länder. Det är som ett tekniskt högkvalificerat samhälle vårt land har sin ekonomiska framtid. Endast i en sådan miljö kan vi säkra en fortsatt plats bland de mest utvecklade länderna.

Frihandel

Frihandel är marknadsekonomins internationella tillämpning. Den befrämjar arbetsfördelning och en fruktbar konkurrens. Ett fritt utbyte av varor, tjänster och kapital leder till ökat välstånd och vidgade internationella kontakter. Fördelarna är särskilt stora för små nationer. Därför skall handelshinder, bl.a. inom servicenäringarna, avvecklas.

Protektionism försämrar ekonomin för alla. När den starkes rätt ersätter avtal och principer, uppstår motsättningar mellan stater och folk.

De nya industriländerna hotar inte Sveriges välstånd. Men om vi väljer att försöka skydda förlegade produktionsmetoder eller produkter kommer vår ekonomiska utveckling att upphöra. Då står vi inför den svåra uppgiften att anpassa oss till en lägre levnadsstandard. Ett utvecklingsinriktat näringsliv i Sverige utnyttjar däremot alla möjligheter, som en växande världsmarknad ger.

Sverige skall bl.a. inom GATT verka för en fri världshandel. Vår europeiska handel befrämjas av medlemskapet i EFTA och av fördjupade förbindelser med EG. Sveriges utlandspolitik skall stimulera det fria utbytet över gränserna av varor och tjänster. Frihandeln är ett effektivt sätt att hjälpa uländerna.

Små och medelstora företag

I ett fritt land är det en rättighet att få driva ett eget företag. Denna rätt kan förkvävas genom höga skatter, omfattande regleringar och svåröverskådliga lagar. Friheten att starta eget är viktig för alla: för näringsidkaren, som själv kan forma sin insats i arbetslivet; för den anställde, som kan bryta upp från sin arbetsplats, starta eget eller välja en annan arbetsgivare; för den arbetslöse, som inte behöver lita enbart till det allmännas omsorg.

Nyskapandet sker ofta i nya företag eller i redan existerande små och medelstora företag. Dessa är ett dynamiskt inslag i näringslivet. Där finns ett större utrymme för iderikedom än i de stora koncernerna.

Lusten att vara sin egen är småföretagarens drivkraft. Företagarandan skall uppmuntras. Framgång måste också ge utdelning, vilket förutsätter att skatteuttaget begränsas. Detta tillsammans med fasta spelregler i ekonomin skapar den framtidstro som är det enskilda företagandets viktigaste förutsättning.

Arbetsmarknadslagarna är särskilt betungande för små och medelstora företag.

Små företag har begränsade resurser att orientera sig i det omfattande

regelsystemet. De små företagens speciella konkurrensfördel är

anpassningsförmåga. Denna förbättras genom en mindre stelbent lagstiftning.

Tillfällig anställning vid arbetstoppar skall medges. Turordningsreglerna vid friställningar skall göras mindre rigorösa.

Lagstiftningen om inflytande på arbetsplatsen skall anpassas också till de förhållanden som råder i små och medelstora företag. Företagare och anställda skall inte behöva gå utanför företaget för att träffa uppgörelser.

Det är osund ekonomi när företagare p.g.a. skattereglerna tvingas till stora uttag ur rörelsen. Skattesystemet skall utformas så att det är lockande att driva företag.

Bl.a. skall skatten på arbetande kapital slopas och i övrigt förmögenhetsskatten lindras. För att underlätta generationsväxlingar skall även arvs- och gåvoskatten lindras.

Service-ekonomin

Förmågan att utnyttja bl.a. ny teknik avgör våra framtida möjligheter att klara tillväxt, sysselsättning och välfärd. Sverige måste återfinnas i främsta ledet vid den nya ekonomiska omvandlingen.

Tjänstesektorn växer snabbt i hela västvärlden. Förklaringarna härtill är flera.

Efterfrågan på service ökar när välståndet stiger. Det är lättare att mekanisera industrin än servicenäringarna. Företagen köper i högre grad tjänster utifrån när anpassningskraven växer och när utrymmet för specialiseringsvinster vidgas.

Tjänstesektorns utveckling förutsätter att den offentliga sektorns många faktiska monopol bryts. Därigenom underlättas en effektivare tjänsteproduktion och export av tjänster. Om privata företag utestängs från vissa branscher, eller bara har ett fåtal inhemska projekt att referera till, är exportmöjligheterna små. Sverige skall verka för frihandel på tjänsteområdet. Svenska serviceföretag, t.ex. bankerna, skall ges större frihet att verka utomlands i syfte att ge dem samma utvecklingskraft som industrin.

Näringslivet måste ha välutbildade medarbetare för att omvandlingen skall kunna ske smidigt. Den nya generationen måste få en kvalificerad utbildning i datoranvändning och informationsbehandling. Skolorna skall ta en stor del av ansvaret för detta.

En utveckling av den privata tjänstesektorn betyder nya arbetstillfällen, större valfrihet och bättre service. Viktiga områden, som t.ex. sjukvård, äldre- och barnomsorg, kan tillföras större resurser. Samhället blir mänskligare när en växande andel av produktionen inriktas på familjens och individens behov av service och omsorg.

Arbetsmarknaden

Ekonomisk obalans försvårar de omställningsproblem som följer av strukturomvandlingen i näringslivet. Fördröjs omställningen, förvärras obalansen. En smidig omställning föder däremot nya möjligheter för den enskilde och för hela ekonomin.

Den strukturberoende arbetslösheten, som riskerar att bli långvarig och medföra stora mänskliga problem, kan bara motverkas genom att produktionen i tid ges en ny inriktning. Det är därför en arbetsmarknadspolitisk utmaning att medverka till den ekonomiska omvandlingen. Arbetsmarknadspolitiken skall stötta den arbetssökande och utjämna konjunkturberoende variationer i efterfrågan på arbetskraft. Insatserna skall vara temporära och syfta till rörlighet mellan företag, yrken och orter.

Tillfälliga beredskapsarbeten är viktiga av sociala skäl. Men ännu viktigare är att den arbetslöse får hjälp att snabbt återinträda på den öppna arbetsmarknaden. AMS skall därför koncentrera sig på omskolning och arbetsförmedling. Det skall finnas möjlighet till privat arbetsförmedling, eftersom det är till fördel både för arbetssökande och arbetsgivare.

En långt driven löneutjämning ger ungdomar särskilda svårigheter på arbetsmarknaden. Ungdomslönerna måste spegla att yngre människor har mindre kompetens och erfarenhet än yrkesskicklig äldre arbetskraft. Trygghetslagen skall ändras så att den inte försvårar för oprövad arbetskraft att få anställning.

Skolan är en arbetsplats också för eleverna. Den skall ge kunskaper och fostra till goda arbetsvanor. Den skall också främja ungdomars val av utbildning och yrke efter intresse och anlag och inte efter kön. Nya former för yrkesutbildning i nära kontakt med arbetslivet ger en bättre förberedelse i nära kontakt med arbetsmarknaden. Genom en lärlingsutbildning som svarar mot företagets krav på yrkeskunnande skall ungdomars förutsättningar på arbetsmarknaden förbättras.

Därigenom kan klyftan mellan yrkesutbildning och arbetsliv överbryggas.

Arbetsmarknadslagarna skall ange den enskildes rättigheter och skyldigheter som arbetstagare och arbetsgivare samt dra upp ramarna för den fria avtalsrätten. I lag skall regleras vissa grundläggande rättigheter som förhandlingsrätten, föreningsrätten, skyddet för enskilda individers och företags rättigheter, rätten till

ledighet och semester. Lagstiftningen skall också reglera minimikraven för en god arbetsmiljö och ge den anställde skydd mot obefogade uppsägningar. Inom dessa ramar skall parterna återfå ansvaret för det gemensamma regelsystemets utformning och ambitionsnivå.

Fria fackföreningar är ett viktigt inslag i en fri ekonomi. Deras styrka måste vara grundad i medlemmarnas förtroende och inte på ett arbetsrättsligt privilegium. Arbetstagarens ställning gentemot de fackliga organisationerna måste stärkas. I organisationer med lagstadgad rätt att sluta kollektivavtal skall medlemmarnas rättigheter regleras i lag.

Lagstiftningen om inflytande på arbetsplatsen skall garantera den anställde grundläggande möjligheter att påverka förhållandena på sin arbetsplats. Det skall finnas stor frihet att avtalsvägen anpassade lagfästa rättigheterna till de särskilda omständigheter som råder på varje arbetsplats. De anställda och företaget skall ha lagstadgad rätt att träffa avtal om innehåll i och former för inflytande och samarbete på arbetsplatsen.

Friheten att sluta särskilda arbetstidsavtal mellan den enskilde anställde och arbetsgivaren skall öka. Ett arbetstidsuttag som kan varieras i livets olika skeden, bl.a. möjligheter till deltid, skall göra det lättare att kombinera yrkesarbete med arbete och vårdansvar i hemmet. Det underlättar också både för anställda och företag att anpassa produktionens villkor till ändrade förutsättningar och individuella önskemål.

Den politiska makten utgår från folket. Medbestämmandet i arbetslivet får inte ge de offentliganställda dubbel rösträtt. Lagstiftningen om medinflytande i arbetslivet skall ändras i syfte att förstärka demokratin och göra förvaltningen mer effektiv.

Kredit- och kapitalmarknaden

De offentliga finanserna skall vara i balans. Stora underskott leder till höga räntor och kreditregleringar, som gör det olönsamt och osäkert att investera.

Kredit- och kapitalmarknaderna skall liberaliseras. Ränteregleringar och placeringsregler skall avskaffas. Om räntan återspeglar det faktiska ekonomiska tillståndet i landet, erhåller riksdag och regering ett varningssystem som kan förebygga ekonomisk politiskt lättsinne.

Valutaregleringen kan bara tillfälligt dölja kraven på att vår nationella ekonomi måste skötas så att konkurrenskraften bevaras. Därför skall valutaregleringen avskaffas. Svenska banker skall fritt kunna verka i andra länder och utländska banker skall kunna etablera sig i Sverige. Reglerna för kapitalets rörelser över gränserna skall liberaliseras och en fri aktiehandel eftersträvas.

Risken är stor för felinvesteringar när det offentliga styr kapitalflödet. Stat och kommun skall därför begränsa sina åtaganden när det gäller kreditgarantier. De länsvisa utvecklingsfondernas verksamhet skall inskränkas till avgiftsbelagd service och förmedling av krediter. Någon egen kreditgivning skall utvecklingsfonderna inte ägna sig åt. Bankerna skall ha möjlighet att ta utvecklingsbefrämjande risker även om säkerheterna för lån inte är fullgoda.

Kommunikationer

Hög effektivitet och god service förutsätter att trafikmedel och trafikföretag tillåts arbeta i fri konkurrens. Att stat och kommun har ett ansvar för trafikförsörjningen i glesbygd är inte ett motiv för trafikmonopol. Effektivare transporter i mer tätbefolkade delar av landets regioner ger större samhällsekonomiskt utrymme för att stödja transportväsendet i glesbygden. Läns- och lokaltrafiken kan skötas till lägre samhällsekonomiska kostnader genom privatisering. Subventionerna skall begränsas. Etableringsrätten skall vara friare.

Bilen är det viktigaste transportmedlet. Bilismen skall inte motverkas genom straffbeskattning. Vägnätet skall hållas i gott skick.

Sjöfartens konkurrenskraft måste öka. Bestämmelser och skatteregler som höjer kostnaderna och hämmar konkurrensförmågan skall därför ändras. Staten skall inte lösa sjöfartsnäringens problem genom subventioner. Däremot kan staten göra sjöfarten mer konkurrenskraftig genom att undvika att subventionera andra trafikmedel. Lagarna skall ge svenska rederier samma villkor att etablera sig utomlands som gäller för andra företag.

Järnvägens fördel ligger inom de tunga och långa godstransporterna och de korta och mellanlånga persontransporterna. Bättre förbindelser med kontinentens järnvägsnät är en förutsättning för att järnvägstransporter skall vara konkurrenskraftiga också i framtiden. Endast starka trafikförsörjningsskäl skall motivera att olönsamma järnvägslinjer bevaras.

Sveriges internationella samarbete skapar behov av ett väl förgrenat och fungerande utrikesflyg. Sverige skall medverka till att liberalisera luftfarten. Konkurrensen mellan de internationella flygföretagen skall öka. Fler linjer skall öppnas för konkurrens mellan olika flygföretag.

Flygbolag skall fritt och på lika villkor kunna konkurrera på inrikeslinjerna.

Statsmakterna skall stimulera ökad konkurrens.

Ny teknik förändrar villkoren för telekommunikationerna. Utvecklingskapaciteten hämmas emellertid av de offentliga monopolerna. Det gäller framförallt inom informationsbehandlings- och databranscherna. Det är för framtiden mer betydelsefullt att öka utvecklingskapaciteten i dessa än att bevara de affärsdrivande verkens intäktskällor. Televerkets primära uppgift skall vara att förvalta det allmänna telenätet. På övriga områden skall fri konkurrens råda.

Jordbruk, fiske och skogsbruk

Jordbruket och fisket ger oss god försörjningstrygghet i en osäker värld. Skogarna och skogsbruket är omfattande arbetsplatser och skogsprodukterna tillför landet årligen stora exportintäkter.

Ägande- och arvsrätten till mark samt rätten att förfoga över sin egendom måste stärkas. Ett enskilt ägande ger trygghet och skapar ansvarskänsla.

Jordförvärvslagen skall göras mindre restriktiv. Förvärvsprövning skall inte ske

vid förvärv mellan sinsemellan arvsberättigade personer.

Ingreppen i prisbildningen avskaffas. Statliga och kommunala innehav av jord- och skogsmark skall i stor utsträckning överföras i privat ägo i första hand genom försäljning till enskilda fysiska personer.

Svenskt jordbruk har med stor framgång genomgått en dramatisk omställning och framstår vid en internationell jämförelse som effektivt och välskött.

Förutsättningarna för ett livskraftigt jord- och skogsbruk är goda i stora delar av vårt land. Jord- och skogsbruket spelar en stor roll för en levande landsbygd och för att skapa en god naturmiljö och föra kulturtraditionen vidare.

Jordbrukspolitiken skall främja utvecklingen av jordbruksföretag, vanligen drivna som familjejordbruk. Deltidsjordbruk är dock på många håll den enda förutsättningen för att bibehålla jordbruksnäringen och ett bebott kulturlandskap. Jordförvärvslagen bör tillämpas med hänsyn till detta.

Jordbruksproduktionen skall ha en omfattning och inriktning som kan säkra vårt lands livsmedelsförsörjning såväl under fredstid som vid krig eller avspärrning.

Detta kräver en prispolitik som medger att rationella jordbruksföretag når en tillfredsställande lönsamhet. Livsmedelssubventioner skall avvecklas i en takt som ger producenterna en rimlig omställningstid.

Svenskt jordbruk behöver ett gränsskydd. Omvärldens skydd för sin jordbruksproduktion nödvändiggör detta. Inom denna ram skall jordbrukspolitiken anpassas till marknadsekonomins krav. Det förutsätter etableringsfrihet och frihet att investera i effektivare anläggningar. Jordbruksprisregleringarna skall för enklras. De skall utformas så att export av livsmedel underlättas. För en trygg livsmedelsförsörjning måste en viss överproduktion accepteras. Denna måste även ses i perspektivet av vårt globala livsmedelsansvar.

Uppfödning och hantering av djur skall ske så att djuren inte orsakas lidande.

Trädgårdsprodukter utgör en viktig del av vår livsmedelsförsörjning. Kontrollen av bekämpningsmedelsrester i frukt och grönsaker bör skärpas.

För den samiska befolkningen är rennäringen av avgörande betydelse. Därför får samernas urgamla rätt att nyttja renbetesmarkerna inte urholkas.

Det svenska fisket är av stor betydelse för livsmedelsförsörjningen. De som utövar denna näring har därtill en stor uppgift att fylla för att bibehålla en levande kustbygd. Vattenbruk kan vara ett värdefullt komplement till fisket och ge ett värdefullt bidrag till livsmedelsförsörjningen.

Ett rationellt skogsbruk, ofta i kombination med jordbruk, ger förutsättningar för ett livskraftigt näringsliv i stora delar av Sverige. Lägre skattebelastning skall göra avverkning lönsam för skogsbrukaren. Skogsvårdsavgiften skall avvecklas. Regler om tvångsavverkning eller tvångsvisa avsättningar till olika fonder leder på sikt till ett mindre rationellt skogsbruk och därmed till en osäkrare och dyrare råvaruförsörjning.

Forsknings- och utvecklingskapaciteten inom jordbruket och skogsbruket avgör dessa näringars långsiktiga konkurrensförmåga. En hög utvecklingskapacitet förutsätter god lönsamhet.

Miljö, energi och boende

En god miljö är en av de viktigaste förutsättningarna för ett rikt mänskligt liv. Genom okunnighet och försummelse har viktiga miljö- och naturvärden kommit att hotas i Sverige och i andra länder. Skogsskövling och markförstöring är stora problem särskilt i u-länderna. Förorening av vattendrag, sjöar och hav förekommer över hela världen. Luftföroreningar samt försurning av mark och sjöar är industrivärldens mest akuta miljöproblem.

Medvetenheten om naturvärden och miljöproblem har starkt förbättrats.

Framstegen inom miljövärden har varit stora.

Ett ökat ansvarstagande av hushåll, företag och myndigheter gör att det finns skäl att se optimistiskt på möjligheterna att slå vakt om viktiga miljövärden. Forskning och ny teknik förstärker kampen mot miljöförstörelsen. Energipolitiken skall läggas om så att påfrestningen på miljön minskar.

Mark- och bostadspolitiken skall stärka det privata ägandet. Därigenom kan hushållens möjligheter att påverka sitt boende förbättras.

Möjligheten att få bo som man vill är betydelsefull för alla hushåll. Varierande önskemål om boende- och upplåtelseformer skall tillgodoses genom större hänsynstagande till efterfrågan och genom mindre offentlig styrning.

Naturvård

Landskapet är en del av vårt kulturarv och har stor betydelse för rekreation, turism och forskning. Naturvärden är en del av miljövärden. Landskapsvärden är beroende av att jord- och skogsbruk ges goda betingelser.

Naturvärden skall utnyttja kunskaperna hos markägarna. Samverkan mellan naturvårdsorgan och markägare skall åstadkommas genom avtal om naturvårdsinsatser mot ersättning.

Naturvårdsbestämmelser måste medge förändringar i landskapsbilden.

Ängslandskap och bokskogar är resultat av människans odling. Statliga och kommunala markförvärv har i allmänhet inte befrämjat naturvärden, trots att avsikterna varit goda. Den enskilda äganderätten utgör en bättre garanti för att kulturlandskapet bevaras och vårdas.

Med en ökad fritidsbebyggelse växer intresset hos fler att vårda naturmiljön. I vårt vidsträckta land räcker marken väl till för en egen stuga åt alla utan att miljön äventyras.

Där det finns speciella intressen för naturvård och friluftsliv bör strandskydd råda. Allemansrätten är omistlig, men innebär också skyldigheten att vara aktsam om naturen och respektera äganderätten.

Naturresevatnen skall bevara växt- och djurliv med vetenskapligt värde. Det kan vara nödvändigt att begränsa tillträdet till dessa reservat för att växt- och djurlivet skall kunna ges ett tillräckligt skydd i sina naturliga livsmiljöer. Nationalparkerna skall ha ett ovillkorligt skydd.

Miljöskydd

Miljöförstöring hotar människans livsbetingelser. Enskilda människor, företag, stat

och kommun har alla ett ansvar för miljön.

Det ankommer på varje nation att bidra till att miljön kan renas och bevaras. De största framgångarna i kampen mot miljöförstöring har vunnits i de demokratiska staterna med fria ekonomier. Där har människors krav på miljövårdsinsatser vunnit gehör.

Miljöförstöring har inga nationella gränser. Miljöskyddet fordrar därför internationell samverkan. Utsläpp i luft och vatten skall regleras inom ramen för internationella miljöskyddsprogram. Sådana överenskommelser kan också innebära att nationella miljöskyddsinsatser inte behöver medföra att konkurrensen snedvrids. Industriländernas erfarenheter av miljöpåverkan och miljövård skall tas till vara i biståndsarbetet.

Kunskaperna om hur människan påverkar miljön är bristfälliga. Även om ny kunskap snabbt vunnits behövs fortsatt forskning och teknikutveckling. Hänsynen till hälso- och miljöskyddet ger den tekniska utvecklingen en ny dimension.

Forskning och teknik kan ge stora miljövinster, t.ex. genom att processer blir miljövänligare och produktionen energisnålare.

Lagstiftningen skall ge fasta regler för vad som är förbjudet av hänsyn till miljön. Miljökraven skall utformas så att introduktion av mer miljövänliga metoder och produkter underlättas. Hårda krav bör ställas på rening av bilavgaser. Reglerna bör utformas i samverkan med angränsande länder.

Miljöintresset och det ekonomiska intresset sammanfaller på lång sikt. I grunden är det t. ex. lönsamt att hushålla med naturresurser och begränsa

avfallsmängderna. Avfallssuppsamling och återvinning får inte vara ett monopol.

Ideella organisationer, enskilda och företag kan göra stora insatser.

Luftföroreningar och försurning av mark och vatten är det allvarligaste miljöproblemet i vår del av världen. Därför är energipolitiken av avgörande betydelse för miljön.

Energiförsörjningen

Sveriges välstånd är beroende av god och säker tillgång till energi. En ökad marknadsanpassning ger en bättre resurshushållning än statliga och kommunala detaljregleringar eller monopol. Fri konkurrens skall råda.

Energiförsörjningen har stor påverkan på miljön. De restriktioner som miljökraven ställer kommer därmed att få stor betydelse för energiförsörjningens utveckling. Förbränning är en huvudorsak till försurningen. Användningen av olja, kol och torv i stor skala för uppvärmning eller elproduktion bör därför begränsas till förmån för mer miljövänlig energiproduktion.

Kärnkraften har hittills befunnits vara säker och miljövänlig. Säkerheten skall avgöra kärnkraftverkens framtid. Avvecklas kärnkraften ökar trycket på en utökad eldning av bränslen och på utbyggnad av vattenkraft. Kärnvärmeverk skall få byggas.

En begränsad utbyggnad av vattenkraften kan förenas med rimliga miljöhänsyn. De orörda huvudälvarna bör inte byggas ut.

Energiförbrukningen skall inte styras av skatter och subventioner.

Energibeskattningen skall inordnas i momssystemet och i princip vara neutral mellan olika energislag.

Mark och planering

Medborgaren skall ha rätt att bebygga sin mark. Den enskilda äganderätten till mark blir innehållslös om den inte åtföljs av rätt att disponera egendomen.

Allemansrätten möjliggör för alla att vistas i naturen.

Det offentligas inflytande över markanvändningen skall minska. Kommunerna skall själva kunna fastställa sina detaljplaner. Staten måste emellertid inom viss tid kunna hävda sina intressen. Sakägare skall ha **rätt att besvara** sig över lokala och regionala planbeslut.

Kommunal översiktlig planering är i allmänhet tillräcklig för avvägningen mellan olika intressen. Någon ytterligare fysisk riksplanering behövs inte. Statens Planverk skall avskaffas som självständig myndighet.

Byggande utanför planlagt område skall endast i undantagsfall kunna begränsas. Motiven för sådana begränsningar, som kan vara kultur eller naturvårdsskäl, skall vara klart preciserade. Kommunerna skall dock kunna påverka lokaliseringen av vissa anläggningar och utformningen av byggnader så att traktens byggnadstradition följs. Först när bebyggelsen kräver investeringar som belastar kommunerna skall byggnadslov kunna nekas.

Tiden för behandling av plan- och byggnadsärenden skall begränsas. Långvariga byggnadsförbud skall avskaffas. Om i myndigheterna inte inom en viss tid yttrat sig över en ansökan om byggnadslov, skall den anses bifallen.

Expropriation får tillgripas endast när stat eller kommun har ett omedelbart och starkt behov av marken och det inte är möjligt att nå frivilliga överenskommelser. Full kompensation skall utgå till markägaren. Expropriationen skall genomföras skyndsamt. Den enskilde skall ha rätt att i domstol överklaga expropriationsbeslut. Några andra möjligheter till tvångsförvärv skall inte finnas. Förköpslagen skall avskaffas.

De som bor på kommunalt och statligt ägd mark skall få möjlighet att friköpa denna. Kommunernas markägande skall begränsas till vad som behövs för egna anläggningar. Kommunala markköp kan dock vara nödvändiga för att underlätta en nära förestående detaljplanläggning. När planen är färdig och exploatering sker skall marken säljas.

I Sverige kan brist på mark inte vara ett bärande motiv för att hindra ett ökat fritidsboende. En stuga ger möjlighet till avkoppling och samvaro. Den är ett sätt för många att behålla kontakten med hembygden. I stora delar av vårt land är också fritidshuset en förutsättning för det rörliga friluftslivet.

Möjligheterna att skaffa sig fritidshus skall öka och markpolitiken anpassas till detta.

Kraven på byggnadslov för mindre om- och tillbyggnader samt enklare fritidshus skall begränsas. I områden som enligt kommunöversikt särskilt angivits för fritidsbebyggelse skall gälla en definitiv rätt att bygga. Kommunen skall kunna

begränsa sitt serviceansvar för fritidshusområden.

Bostade

n

Alla som vill skall kunna äga sin bostad i flerfamiljshus eller i småhus. Att i kraft av den personliga äganderätten kunna påverka sin boendemiljö, bestämma standard och utrustning själv och påverka kostnaderna ger en extra trygghet. Ägandet innebär ansvar. Den som äger vårdar sin egendom. Egna arbetsinsatser gör förvaltningen billigare. Därigenom kan stora besparingar göras på drift och underhåll. Det är till fördel för den enskilde, men också för stat och kommun. Lägre subventioner till det stora flertalet boende ökar utrymmet för insatser till dem som bäst behöver. De ekonomiskt svagaste skall ha rätt till ett inkomstprövat stöd.

Stat och kommun skall uppmuntra övergång från hyresrätt till ägarlägenheter och bostadsrätter. De kommunalägda bostadsföretagen skall erbjuda de boende att köpa sina lägenheter. Den som så önskar skall dock få bo kvar med hyresrätt. Kommunal borgen skall bidra till att göra bostadsägandet till en möjlighet för alla. Den ägandespridning som ett ökat bostadsäggande medför ger ekonomisk trygghet åt fler. Förmögenhetstillgångarna fördelas jämnare. Bosparande, som är det mest aktiva sättet att lösa sin bostadsfråga, skall underlättas och uppmuntras. För att hushållen skall kunna förverkliga sina önskemål om en god bostad måste en väl fungerande bostadsmarknad upprättas. Det förutsätter att hämmande regleringar avskaffas.

Skatte- och finansieringsregler skall ta hänsyn till att nyproduktionen av bostäder kommer att vara liten medan ombyggnadsverksamheten kan väntas öka. Om omsättningen på bostadsmarknaden underlättas, kan de olika hushållens växlande önskemål bättre tillgodoses. Bostadsanvisningslagen skall avskaffas.

Bostadslånesystemet skall reformeras. Bostadsfinansieringen skall skötas av banker och andra kreditinstitutioner. Reglerna skall vara neutrala mellan olika upplåtelseformer och byggherrar. De skall utformas så att detaljregleringen av bostadsbyggande upphör. Därigenom kan krångel och byråkrati minskas. Ökad konkurrens och färre regleringar ger ett billigare bostadsbyggande och lägre underhållskostnader. Lägre subventioner ökar kostnadsmedvetandet i byggandet. Staten skall inte utöva någon kostnadskontroll via bostadslånen. Lån- och räntebidrag skall utgå schablonmässigt. De s.k. mark- och konkurrensvillkoren skall avskaffas.

Bostadssubventionerna skall minska. Det ger utrymme för att sänka skatterna, vilket ökar hushållens betalningsförmåga. Räntan och därmed den dryga kapitalkostnaden i boendet sjunker när budgetunderskottet minskar.

Låne- och skattereglerna skall utformas så att de inte styr valet av boende eller ägandeform. Skatten på realisationsvinst vid fastighetsförsäljning skall utformas så att rörligheten på bostadsmarknaden främjas. Utgifter för reparation och underhåll skall kunna dras av upp till ett visst årligt belopp. Därigenom ökar de

öppet redovisade transaktionerna. Svartjobben blir färre. Underskott av bostadslån skall vara fullständigt avdragsgilla.

Systemet för hyressättning skall reformeras. Marknadsprissättning skall successivt ersätta bruksvärdesprincipen. Lagen skall förhindra att oskäligen hyror gör besittningsskyddet illusoriskt. Hyrans storlek skall kunna prövas i allmän domstol. Försäljning av kommunala bostadsfastigheter till privata fastighetsägare tvingar fram en konkurrens som gör förvaltningen bättre och billigare. Förhandlingsrätten skall tillkomma hyresgästen, som kan avstå den även till fristående hyresgästföreningar. Hyresgästförening skall inte ha möjlighet att få sin verksamhet betald via hyran.

Välfärdssamhället

Välfärdssamhället är fast rotat i humanismens och den kristna etikens ideal. Ideerna om varje människas lika värde och unika egenskaper, vår fria vilja och kravet på både personligt och gemensamt ansvar för andra ger samhället en fast grund och solidariteten ett äkta ursprung. Då kan värderingar formas som förebygger sociala problem och gör det naturligt att ta hänsyn till andra och hjälpa där hjälp behövs. Frivilliga insatser fostrar till medmännisklighet.

Välfärdssamhället är ett mångfaldens och möjligheternas samhälle. Den fria ekonomin, en öppen arbetsmarknad och ett dynamiskt näringsliv ger frihet att välja yrke och arbetsgivare. Enskilt bostadsägande och konkurrens på bostadsmarknaden ger möjlighet att välja bostad efter egna önskemål. En god skola och ett levande kulturliv ger individen förutsättningar att utveckla personliga anlag och förverkliga sina ambitioner. Härigenom förebyggs många sociala problem.

Ett skattesystem som befrämjar arbete och sparande vidgar individens oberoende och möjlighet att hantera ekonomiska och sociala påfrestningar. Men när sambandet mellan arbete och välstånd löses upp, motverkas den ekonomiska utvecklingen. Överdrivna fördelningsambitioner blir ett hot mot välfärdens grundläggande betingelser.

En utgångspunkt för moderat politik är tilltron till och respekten för människors vilja och förmåga att själv besluta och ta ansvar för sig själv och sina närmaste. Det skall vara möjligt att försörja sig på vanliga inkomster utan att vara beroende av inkomstprövade bidrag. För att skapa mångfald och valfrihet bör privata alternativ ges möjlighet att utvecklas på samma villkor som offentlig vård, omsorg och social service.

Social och ekonomisk trygghet är en medborgerlig rättighet. Grundtryggheten vid inkomstbortfall och sjukdom skall garanteras genom socialförsäkringar. Den sociala tryggheten får inte enbart vara det offentliga angelägenhet. Då försvagas andra trygghetsnät. När det offentliga resurser inte räcker till riskerar den svaga att ställas utan hjälp och stöd.

För de situationer då människor av egen kraft inte förmår skapa trygghet och för de människor som inte själva har möjlighet att klara samhällets krav och villkor

behöver vi många samverkande och väl fungerande sociala skyddsnet, ytterst garanterade av stat och kommun.

Familjen

Släktband och familjesammanhållning erbjuder trygghet och gemenskap. I familjen knyts mänskliga band av kärlek och omsorg genom sammanhållningen mellan generationerna. Familjen ger trygghet i livets olika skeden. Det är i första hand genom familjens försorg som de unga lär sig grundläggande värderingar och normer samt att ta ansvar och visa hänsyn.

I familjen skall barnen möta kärlek och fasthet och fostras till fria och harmoniska medborgare. För de äldre betyder fungerande familjer att ensamhet motverkas och att de får möta och ge omtanke och omsorg.

Familjen är inte enbart den traditionella kärnfamiljen. Att vara ensamstående enligt statistiken behöver inte vara detsamma som att sakna familj. Respekten för familjen som enhet och för dess integritet skall vägleda familjepolitiken och det sociala stödet.

Äktenskapet, utformat till barnens skydd och makarnas ömsesidiga stöd, är den mest förpliktande och tryggaste samlevnadsformen, även om fria samlevnadsformer kan förenas med en stark sammanhållning. Skatte- och bidragssystemen får inte göra det ekonomiskt fördelaktigt att avstå från äktenskap, eftersom detta bl.a. har klara rättsregler till skydd för makar och barn.

I ett fritt samhälle är föräldrarnas ansvar för barnens fostran en grundläggande rättighet och skyldighet. Sociala problem och motsättningar i familjen kan skada barnen. Kommunerna skall ha beredskap att skydda barnen och hjälpa familjen att ta itu med sina problem.

Ingen kan bättre än familjen själv avgöra om båda föräldrarna skall förvärvsarbeta helt eller delvis, och hur de skall ordna sina barns omsorg. Grundavdrag för barn vid beskattningen, vårdnadsersättning och avdragsrätt för styrkta barntillsynskostnader upp till en viss nivå stärker familjens oberoende och ger ökad valfrihet mellan barnomsorg i hemmet och andra former av tillsyn.

Ett mer individuellt anpassat arbetstidsuttag ökar förutsättningarna för kvinnor och män att kombinera ansvar för vård och omsorg inom familjen med yrkesarbete. Arbetstidslagarna skall ändras så att arbetstagare och arbetsgivare får större frihet att sluta avtal om arbetstidens längd och förläggning. Rätt till förkortad arbetsdag för småbarnsföräldrar skall finnas.

Vård av egna barn skall alltid betraktas som ett viktigt och riktigt arbete. All barnomsorg, enskild såväl som kommunal, skall ge barnen en trygg uppväxt, präglas av hög kvalitet och ske i samverkan med föräldrarna. Stödet till barnomsorgen skall uppmuntra en god hushållning med resurserna. Full valfrihet förutsätter att enskild barnomsorg skall kunna arbeta på samma villkor som den kommunala.

Förskolan skall vara frivillig. Stödet till fria förskolor skall vara likvärdigt med stödet till den kommunala förskolan, så att föräldrarna kan välja mellan olika

alternativ. Även sedan barnen börjat skolan behöver de tillsyn och omsorg. Det skall finnas valfrihet mellan olika former av tillsyn efter skoldagens slut.

Den äldre generationen har en viktig funktion att fylla i samhälle och familj.

Pensionärerna är en tillgång med sina erfarenheter och kunskaper och kan vara verksamma på samhällslivets olika områden.

Äldre människor drabbas i varierande grad av sjukdom och handikapp. Att så långt som möjligt få åldras i hemmet ger både mer trygghet och större oberoende.

Genom hemservice av god kvalitet kan tillvaron göras lättare för den enskilde.

Ersättning för hemsjukvård genom anhörig eller annan skall utgå via sjukvårdsförsäkringen för att möjliggöra god vård och omsorg.

De äldre skall kunna välja vårdform och vårdmiljö. Valfriheten är särskilt viktig för den som behöver vård. Äldreomsorg och sjukhemsvård i enskild regi, som alternativ till den offentliga, tillgodoser olika önskemål.

Enskilda individer och ideella organisationer kan hjälpa till med olika slags service. Frivilligheten har ett värde i sig. Kontakterna mellan generationerna fördjupas. Tryggheten ökar för unga och gamla. Det offentliga skall uppmuntra och stödja sådana insatser.

Den sociala tryggheten

Obligatoriska socialförsäkringar skall garantera grundtryggheten vid sjukdom, handikapp, arbetslöshet eller ålderdom. Den som så önskar skall, enskilt eller kollektivt, kunna komplettera försäkringsskyddet. Det långsiktiga försäkringssparandet skall uppmuntras.

Alla skall ha rätt till pension. Folkpensionen i kombination med pensionstillskott och bostadstillägg ger en trygghet för alla äldre och handikappade.

Ett stabilt pensionssystem förutsätter en ekonomisk politik som befrämjar ekonomisk tillväxt. Stora underskott i ekonomin hotar pensionstryggheten. Det är därför nödvändigt med återhållsamhet i den privata konsumtionen och besparingar i statens och kommunernas utgifter. Obligatoriska avgifter i måste liksom förmånerna anpassas till det samhällsekonomiska utrymmet.

Utrymmet för att komplettera ATP skall öka. De frivilliga systemen har visat sig mer hållfasta än ATP. De bidrar också till ett ökat hushållssparande, vilket är till fördel för samhällsekonomin.

Arbetslöshet medför särskilda ekonomiska påfrestningar för den som inte är medlem i erkänd arbetslöshetskassa. En obligatorisk arbetslöshetsförsäkring bör därför inrättas inom den allmänna försäkringens ram.

Den kommunala socialtjänsten skall ge hjälp i akuta situationer. Den skall också med bibehållen hänsyn och respekt för integriteten motverka sociala missförhållanden. En nära samverkan mellan socialtjänsten och andra offentliga organ, föreningar och enskilda som arbetar inom det sociala området är en viktig förutsättning för att insatserna skall bli framgångsrika.

Sociala problem grundläggs ofta under de första levnadsåren. Det är därför viktigt att stöd, råd och aktiva hjälpinsatser sätts in i tid för de mest utsatta familjerna. Ett

effektivt samarbete mellan föräldrar, barnhälsovård, socialvård och barnstuga/skola är nödvändigt. Hjälper inte stödinsatserna måste hänsynen till barnets bästa väga tyngst och barnen kunna beredas vård och fostran i annat hem även utan föräldrarnas samtycke. Stora ansträngningar måste göras för att rekrytera goda familjehem.

Bistånd från det offentliga skall vara hjälp till självhjälp. Socialt stöd skall vara en hjälp att möta verkligheten, inte ge möjlighet att fly från denna. Respekt för integriteten får inte bli detsamma som kravlöshet.

Ett handikappanpassat samhälle

Offentligt stöd skall gå till dem som bäst behöver det. Dit hörde psykiskt och fysiskt handikappade. Handikappade är dock ingen enhetlig kategori. Deras behov och önskemål skiftar starkt. Därför skall insatserna till stöd och hjälp vara så mångsidiga att de kan anpassas till den handikappades särskilda förutsättningar. Många skulle slippa handikapp med bättre förebyggande insatser. Förebyggande hälsovård, tillsammans med insatser för ökad trafiksäkerhet och förbättrade arbetsmiljöer, ger färre hälso- och skaderisker. Den medicinska forskningen och tekniska utvecklingen spelar en stor roll i detta arbete.

Genom en förutseende planering kan den inre och yttre miljön i stor utsträckning anpassas till de handikappade. Kvalificerade individuella tekniska hjälpmedel och nya medier kan ge helt nya förutsättningar för att den handikappade skall kunna leva ett aktivt liv.

En effektiv och väl samordnad rehabilitering av handikappade skall vara ett primärt mål för handikappomsorgen. Rehabilitering motverkar mänskligt lidande. Varje handikappad erbjuds en kontaktperson som skall kunna samordna insatserna för rehabilitering. Det ekonomiska stödet skall främja rehabilitering.

Förtidspensionering får inte ersätta denna.

Handikappade skall ha samma lön som andra för samma arbete. Lönebidraget gör detta möjligt. Bidraget skall differentieras med hänsyn till individens arbetsförmåga och vara oberoende av vem som är arbetsgivare. Information och upplysning till arbetsgivare och anställda skall skapa en mer förstående inställning till handikappad arbetskraft och om de möjligheter som finns att anpassa en arbetsplats.

Den enskilde handikappade skall i första hand arbeta på den reguljära arbetsmarknaden. Ett väl fungerande lönebidragssystem ger fler handikappade möjligheter att få arbete. Samhällsföretagsverksamhet kan begränsas.

Varje handikappad skall ha rätt till ett eget boende, anpassat till den enskildes, särskilda behov. Hemtjänst och hemsjukvård skall hjälpa den som behöver kontinuerlig tillsyn och vård och färdtjänsten möjliggöra ett aktivt deltagande i samhällslivet. Familjemedlemmar som själva tar på sig ett tungt vårdansvar skall få ersättning och ges möjlighet till avlösning.

Det offentliga måste ta ett särskilt ansvar för gravt handikappade. Dels ställer vården och omsorgen särskilda krav på utrustning och vårdpersonal, dels står den handikappade i ett så starkt beroendeförhållande till andra att skyddet för

integriteten och rättssäkerheten lätt kan urholkas.

De handikappades möjligheter till aktivt fritidsliv och deltagande i kulturlivet skall främjas t.ex. genom successiv anpassning av offentliga lokaler. Handikappidrotten skall uppmuntras.

Offentliga insatser får aldrig bli en ersättning för medmänskligt engagemang och ansvar. Frivilligt socialt arbete med handikappade skall uppmuntras. Insatserna ger den handikappade direkt hjälp. Men framförallt utvecklas relationer med icke handikappade. Personligt engagemang skapar förståelse hos fler för den handikappades problem, men ökar också insikterna om dennes möjligheter. Det allmännas stöd till handikapporganisationerna skall främja en mångsidig verksamhet.

Hälso- och sjukvård

Alla skall vara tillförsäkrade en god hälso- och sjukvård. Hälso- och sjukvården skall bedrivas såväl i enskild som i offentlig regi. Kombinationen av offentlig och enskild vård ökar valfriheten. Vården kan därigenom bli både mänskligare och billigare.

Sjukförsäkringen skall vara uppdelad i en sjukvårdsförsäkring i och en sjukpenningförsäkring. Sjukvårdsförsäkringen skall omfatta alla och ersätta landstingsskatten som den främsta finansieringskällan för hälso- och sjukvården. I ett första steg skall sjukvårdsförsäkringen omfatta den öppna vården, i ett andra även vården vid sjukhem och vårdhem, för att fullt utbyggd även kunna omfatta sjukhusvården.

Avgiften till den allmänna sjukvårdsförsäkringen skall betalas av den enskilde och vara proportionell mot inkomsten. Ersättningen via sjukvårdsförsäkringen skall gå till vårdgivaren och vara likvärdig för vård i offentlig och enskild regi. Därigenom ges patienten frihet att själv välja vårdform och vårdmiljö. Alternativa vårdformer och nya metoder uppmuntras. Försäkringen skall också täcka kostnader för hemsjukvård, då denna ersätter vård vid institution.

Sjukpenningen skall bygga på inkomstbortfallsprincipen och först och främst garantera den ekonomiska tryggheten vid längre sjukdomsperioder.

Ersättningsbeloppen vid enstaka kortare sjukdomstillfällen skall däremot vara lägre.

En god förebyggande hälsovård minskar behovet av sjukvård. Information och utbildning om vad medborgaren själv kan göra för att förbättra sin hälsa och bota enklare sjukdomar, d.v.s. egenvård, skall ges på skolor, arbetsplatser, vårdcentraler, apotek och sjukhus.

Vårdcentraler, sjukhus och sjukhem skall kunna drivas privat. Fortsatt utbyggnad av primärvården skall i första hand ske i enskild regi. Det är nödvändigt av ekonomiska skäl, men det ger också förutsättningar för att vården skall kunna erbjudas nära hemmet. Därigenom underlättas ett husläkarsystem.

Etableringsrätten skall vara fri för läkare, sjuksköterskor, tandläkare, sjukgymnaster och andra vårdgivare med erforderlig kompetens.

Ersättningsreglerna skall utformas så att nyetablering och etablering i glesbygd stimuleras.

Högspecialiserad regionsjukvård skall koncentreras för att forskningsresurserna skall kunna utnyttjas bättre och bästa möjliga vård kunna erbjudas vid svåra och sällsynta sjukdomar.

Vid långa vårdtider är det särskilt betydelsefullt att vården kan ske i hemmet eller i närheten av detta. Det underlättas genom ett varierat utbud av vårdmöjligheter.

Tidig rehabilitering tillsammans med en god dag- och hemsjukvård och effektiv samverkan med anhöriga, distriktssköterskor och den primärkommunala hemtjänsten skall göra vården bättre och öka trivseln. Därigenom utnyttjas också resurserna mer effektivt.

Den psykiatriska vården kan i stor utsträckning bedrivas i öppna vårdformer.

Psykiatrin måste få en striktare avgränsning, i första hand gentemot missbruksvården. Psykiatrisk vård utan patientens samtycke måste omgärdas med starka rättssäkerhetsgarantier.

Produktion och kontroll av läkemedel får inte ligga i samma händer. Statlig produktion av läkemedel utgör ingen garanti för bättre läkemedel. Statens primära uppgift är att utöva tillsyn och kontroll över läkemedelsproduktionen och handeln. Det finns däremot inget skäl till att detaljhandeln med läkemedel skall vara ett statligt monopol.

Åtgärder mot missbruk

De svåraste sociala problemen bottnar i missbruk av alkohol och bruk av narkotika. Bruk av narkotika, som inte är medicinskt betingat, är missbruk och skall vara kriminaliserat. Narkotikamissbrukare skall omedelbart tas om hand och ges vård och rehabilitering.

Åtgärderna bör främst inriktas på att förebygga missbruk och på tidiga ingripanden. Ytterst beror det dock på den enskilde om missbruk skall kunna förhindras.

Normbildning i hem och skola, som ger barnen självkänsla och fostrar till frihet under ansvar, minskar riskerna för att ungdomar skall få missbruksproblem. De vuxnas auktoritet måste hävdas och barn och ungdomar möta bestämda krav och regler. Attitydbildningen vad beträffar narkotikamissbruket måste ovillkorligen innebära en klar påverkan på den unge att allt bruk av narkotika är oacceptabelt.

Den attityden måste vara gemensam hos alla vuxna som omger barn och unga, hos skol- och fritidspersonal likaväl som i familjen. Missbrukande ungdomar som omhändertagits av polis skall sättas i förbindelse med hemmet och med socialtjänsten, som skall svara för uppföljning i samverkan med föräldrarna.

Den kommunala socialtjänsten skall stödja missbrukaren och hans familj. För att motverka fortsatt missbruk skall biståndet kunna utformas så, att stödsystemet ej skall kunna manipuleras samt att en motprestation krävs. En motprestation styrker den hjälpbehövandes självkänsla och underlättar rehabilitering. Socialtjänsten skall vid behov kunna förvalta den missbrukandes pension, sjukpenning eller

andra förmåner. Sjukskrivning utan behandling av de bakomliggande problemen och förtidspensionering skall undvikas i det längsta.

Placering i skyddat arbete med andra missbrukare riskerar att motverka rehabiliteringen. Strävan måste vara att missbrukaren skall kunna behålla sitt ordinarie arbete under behandlingen. Lönebidrag skall därför kunna utgå också till den som anställer missbrukare.

Vård av missbrukare som baseras på dennes eget ansvar och möjligheter att klara upp sin situation har bäst förutsättningar i att bli framgångsrik. Men det skall också finnas möjlighet att vårda grava missbrukare utan deras samtycke.

Vårdtiderna skall vara så långa att vården blir meningsfull. Tvångsvård kräver starka rättssäkerhetsgarantier. Kontraktsvård skall vara ett komplement och ett alternativ.

Missbruksvård i privat regi är ofta framgångsrik och utvecklar nya vårdformer. Dess arbetsvillkor skall vara likvärdiga med den offentliga vårdens. Enskilda och föreningar gör stora insatser i nykterhetsvården. Deras insatser skall uppmuntras. Alkoholmissbruk kan inte bekämpas med framgång genom förbud som lätt kan kringgå eller som t.o.m. motverkar sitt syfte. Alkoholpolitiken skall syfta till att minska totalkonsumtionen och missbruket. Det skall ske genom upplysning och genom att priserna sätts så att konsumtionen styrs från starkare till svagare drycker. Utskänkningslagen får ej användas i konkurrensbegränsande utan endast alkoholpolitiskt syfte.

Kultursamhället

Den enskilde individens intresse, kunskaper och skapar kraft är kultursamhällets viktigaste tillgång. I ett öppet samhälle har kulturen ett egenvärde. Där används den inte för att indoktrinera och styra. Kulturarvet bärs vidare både genom bevarande och nyskapande.

Kunskap och färdighet är resultat av tålmodigt arbete. Utbildningen lägger grunden för individens insats i arbetsliv och samhälle. En god skola är grunden för kultursamhället.

Den västerländska synen på forskning och bildning betonar vikten av intellektuell frihet. Sökande efter kunskap är ett mål i sig. Nya ideer uppstår ur kritisk analys och fri debatt.

Folkbildningen spelar en stor roll för landets kulturnivå. Den minskar utbildningsskillnader mellan olika medborgare och mellan generationer. Kulturell och språklig bildning, liksom möjligheten att utveckla en skapande förmåga skall främjas i skola, vuxenutbildning och studieorganisationer.

Möjligheterna till ett rikt fritidsliv främjas. Det offentligas insatser för fritidsaktiviteter skall vara stödjande och inte styrande.

Skolan

Skolans huvuduppgift är att förmedla kunskaper och färdigheter. Den skall fostra till förståelse och ansvar för vårt samhälles ursprung, traditioner och normer som bygger på kristna och humanistiska värderingar. Religionsundervisningen skall ge

förståelse för olika livsåskådningar. Skolan skall också främja jämställdhet mellan könen och motverka diskriminering. Barnen skall utvecklas till fria och harmoniska medborgare.

Lika rättigheter får inte förväxlas med lika utbildning. Varje elevs speciella förutsättningar och intressen skall tas till vara. Alla har utvecklingsbara anlag. Elever med svårigheter lika väl som elever med goda förutsättningar skall ges stöd och stimulans. Att bromsa elever som vill utveckla speciella anlag är att skada dem.

Undervisningen skall vara allsidig, saklig och av god kvalitet. Grundläggande färdigheter och baskunskaper måste bibringas alla. Det är ett minimikrav att den som lämnar skolan skall kunna läsa, skriva och räkna.

En effektiv kunskapsförmedling förutsätter ordnade arbetsförhållanden. Skolan måste ställa krav på ordning och reda. Flit skall uppmuntras, bl.a. genom regelbundna hemuppgifter. Det är viktigt också därför att vanor och beteendemönster ofta grundläggs i skolan.

Skolan skall samverka med föräldrarna, som har huvudansvaret för barnens fostran. Samverkan förutsätter att föräldrarna också kan påverka sina barns utbildning.

Ett mångsidigt skolväsende ger föräldrar och elever möjlighet att välja en utbildning som svarar mot deras krav på kvalitet och inriktning. Ett sådant skolsystem ger dessutom störst utrymme för nytänkande. Pedagogiken kan utvecklas och kvaliteten höjas.

Fristående skolor och förskolor skall erhålla ett statligt stöd som motsvarar högst statsbidraget för eleverna inom det allmänna skolväsendet. Också kommunerna bör

stödja fri stående skolor. Stödet skall utgå efter generella regler. På så vis öppnas möjligheter för alla att välja fristående skolor.

Föräldrarna bär det yttersta ansvaret för att barnens skolgång förbereds väl.

Förskolan kan stödja familjen i detta. Förskolan skall utveckla barnens lust och förmåga att lära. Förskole- och lågstadieläro-utbildningen skall delvis vara gemensam. Skolstyrelsen skall ha ansvaret för den del av verksamheten i den kommunala förskolan som förbereder barnen för lågstadiet.

Barnens kreativitet och inlärningsförmåga tas bäst till vara om skolstarten sker tidigare. Barnen skall normalt börja skolan vid sex års ålder. Skolstarten skall dock kunna anpassas efter barnets mognad.

Lågstadiets arbetsformer skall förändras så att de passar en tidigare skolstart.

Redan tidigt skall skolan fostra till goda arbetsvanor. Mer tid skall ägnas åt grundläggande kunskaps- och färdighetsämnen.

Skolleda och studieavbrott i grundskolans högstadium är ett resultat av att elevers olika intressen inte tillåts komma till i uttryck. Högstadiets arbete underlättas om barnens naturliga intresse och vilja att anstränga sig för att lära tillvaratas och utvecklas på låg- och mellanstadierna.

Arbetsklimatet i högstadiet kan förbättras om elevernas valfrihet ökar. Varje elev

måste kunna få en utbildning med den profil som han eller hon har fallenhet för. Högstadiet skall vara differentierat. Tillvalen skall vara kunskaps- och färdighetsinriktade. I nionde årskursen skall differentieringen direkt förbereda för fortsatta teoretiska studier, för lärlingsutbildning eller för annan yrkesutbildning. Elever som saknar tillräckliga kunskaper för vidare studier, eller som vill komplettera sin utbildning, skall ges en extra utbildningsmöjlighet efter grundskolan. Gymnasieutbildningen praktisk eller teoretisk skall inte behöva kompensera djupt liggande brister i elevernas kunskaper och färdigheter. Dagens relativa betygssystem skall ersättas av ett system som anger elevens kunskaper i förhållande till läroplanens krav. Betyg skall sättas ofta och regelbundet. Det första betygstillfället skall infalla under lågstadiet.

Betygssättningen skall vara uttryck för respekt för elevernas arbetsinsatser, ge dem nära liggande mål att arbeta för, medverka till att eleverna, föräldrarna och andra ges en rättvisande information samt ge lärare och skolmyndigheter ett mått på de egna insatsernas utbyte. Samma betygssystem bör tillämpas i grundskolan och i gymnasieskolan.

Framgångsrika gymnasiestudier kräver goda grundkunskaper. Tillträdesreglerna måste utformas med denna utgångspunkt. Det innebär krav på vissa tillval i grundskolan, liksom krav på att tidigare studier gett kunskaper av tillräcklig kvalitet. Intagningen skall ske på grundval av vårterminens betyg.

Linjerna i gymnasieskolan skall inriktas mot bestämda mål. Det är nödvändigt bl a för att upprätthålla kvaliteten vid högskola och universitet. Specialgymnasier även i läroämnena skall främjas.

Grundläggande kunskaper inom varje ämne är en förutsättning för överblick och allmän orientering. Ett mer gediget om än smalare kunnande är lättare att bredda och vidareutveckla än spridda kunskaper utan djup på något område. Endast genom fördjupning får eleverna tillräckliga kunskaper om problemlösning och metod.

Yrkesutbildningen skall ge eleverna goda förutsättningar på arbetsmarknaden. En betydande del av den yrkesinriktade utbildningen skall ges som lärlingsutbildning, där den praktiska utbildningen förläggs till företag. Nödvändig teoretisk undervisning ges normalt i gymnasieskolan. Lärlingsutbildningen ger en bättre yrkesskolning utan att de teoretiska grunderna eftersätts.

Möjlighet till kompletterande utbildning skall finnas också efter gymnasieskolan. En sådan studieförberedande utbildning medför att kvoteringen vid antagning till högre utbildning kan avskaffas.

En huvuduppgift för vuxenutbildningen, inom vilken folkbildningsarbetet spelar en betydande roll, är att minska bildnings- och utbildningsskillnaderna mellan olika medborgare. Vuxenutbildningen kan stärka många människors möjligheter i arbetsliv och samhälle. Den kan ge allmän kulturell bildning, språkkunskaper och möjligheter att pröva och utveckla den egna skapande förmågan. Stödet till studieförbunden skall ges på ett enhetligt och opartiskt sätt, som möjliggör konkurrens på lika villkor. Folkhögskolans arbete skall uppmuntras.

Högre utbildning och forskning

En högre utbildning av god kvalitet är viktig för den personliga utvecklingen och för vårt lands möjligheter att hävda sig internationellt. Framsteg förutsätter nya kunskaper och en successivt stigande utbildningsstandard. Stagnerar utbildningsväsendet, stagnerar utvecklingen också på andra områden.

Antagningssystemet till högskolan skall uppmuntra målinriktade studier i gymnasieskolan. Den som antas till högre utbildning skall också ha goda möjligheter att fullfölja denna. Det förutsätter en god allmänbildning samt kunskaper och erfarenheter som är relevanta för utbildningen. Goda kunskaper i svenska och engelska är ett oeftergivligt krav för tillträde till högre studier.

Betyg och prov avgör bäst förutsättningarna för högre studier. Förberedande utbildning skall erbjudas den som behöver komplettera sina kunskaper. Universitet och högskolor skall inte behöva förlora sig i stödundervisning eller sänkta studiekrav.

Det skall finnas två allmänna behörighetsnivåer vid intagning till högre utbildning. För den mer teoretiskt krävande utbildningen, dvs huvuddelen av den traditionella universitets utbildningen, behövs tre- eller fyraårig gymnasieskola eller motsvarande kunskaper inhämtade på annat sätt. För övriga utbildningar skall krävas kunskaper motsvarande genomgången tvåårig gymnasieskola.

Högskolan skall inte vara totalspärрад. Den som har nödvändiga förkunskaper skall också få tillträde, om inte ekonomiska skäl eller starka arbetsmarknadsskäl talar mot detta. En sådan möjlighet till personlig utveckling är viktig i ett kultursamhälle.

Resurserna skall koncentreras på utbildningens innehåll. Utbildningen skall organiseras så att den administrativa belastningen på universitet och högskolor begränsas. Regionstyrelserna skall avskaffas och det direkta politiska inflytandet över den högre utbildningen kraftigt reduceras. Den fackliga representationen centralt och lokalt i den högre utbildningens ledningsorgan skall avskaffas.

Universitet och högskolor skall själva kunna knyta personer utifrån till verksamheten, i syfte att skapa goda kontakter med andra sektorer i samhället. Den fasta linjeorganisationen inom det filosofiska fakultets området skall brytas upp till förmån för större ämneskoncentration och ökade möjligheter för den studerande att själva forma sin utbildningsprofil. Det skapar också förutsättningar för att återupprätta institutionernas roll som universitetens kunskapscentra. En utbildning som har sin bas på institutionerna ger bättre än ett linjesystem den studerande möjligheter till ämnesfördjupning.

Samhällets förändring ställer nya krav på den högre utbildningens inriktning. Den traditionella tonvikten på utbildning för den offentliga sektorn måste minska.

Utbildningen måste bättre kunna möta och förutse näringslivets framtida behov.

Högre utbildning med kvalitet förutsätter ett nära samband med forskningen. Den strikta uppdelningen mellan forskar- och undervisningstjänster skall avskaffas.

Därigenom kan lärarna och forskarna utnyttjas effektivare, såväl i undervisningen

som i forskningen, samt deras kompetens bättre komma till sin rätt. Geografisk decentralisering får inte medföra sänkt kvalitet. Vid de mindre utbildningsorterna skall den traditionella universitetsbildningen skötas decentraliserat från ett universitet eller en större högskola. En god kvalitet kan därigenom upprätthållas till lägre kostnad. Forskningsanknytningen säkras. Distansundervisningen kan ge flera möjlighet till högre studier. Universiteten och högskolorna bör bättre profilera sin utbildning och forskning. Den högre utbildningen är beroende av impulser från omvärlden. Utan internationella kontakter isoleras den snabbt. Undervisningen skall därför anpassas till förändringar också i andra länder. Det måste finnas goda möjligheter till internationellt utbyte av studerande och forskare. Studiefinansieringen skall göra det möjligt att studera utan distraherande sidoarbeten. Systemet skall bygga på lån och ge likvärdiga möjligheter till studier utomlands. Den intellektuella miljön har, tillsammans med forskningens materiella förutsättningar, central betydelse för vårt lands utvecklingsmöjligheter. Forskningens frihet är ett grundvillkor för hög kvalitet och självklar i ett öppet samhälle. Kunskaper och kompetens måste respekteras genom ett ökat meritvärde för högre examina. Högskolan är basen för forskningen. Det måste ställas höga krav på den grundläggande högskoleutbildningen och forskarutbildningen. De fasta forskningsresurserna skall koncentreras för att utnyttjas effektivt. Forskningen skall stå oberoende gentemot statsmakterna. Annars hotas det fria kunskapssökandet. Forskningsanslagen skall i större utsträckning fördelas direkt till universitet och högskolor i syfte att motverka myndighetsstyrd forskning. Myndigheterna skall i gengäld ha möjlighet att få problem belysta genom den tillämpade forskningen på oberoende forskningsinstitut och högskolor. Dessa skall svara för den kvalitativa och vetenskapliga kontrollen. De särskilda forskningsorgan utanför universitet och högskolor som måste finnas kvar skall i likhet med forskningsråden styras på vetenskaplig grund. Sverige måste kunna erbjuda fördelaktiga forskarvillkor. Goda löne- och avancemangsvillkor gör karriären attraktiv. Det måste löna sig att skaffa en gedigen utbildning. Forskningens meritvärde skall vara högt. Mellanexamen bör införas.

Kultur

Kulturlivet skall präglas av frihet, mångsidighet och kvalitet. Ett rikt kulturliv är bara möjligt i ett öppet och kreativt samhälle. En snäv intellektuell miljö, som följer av ett intolerant samhällsklimat eller av att kulturens uttrycksmedel monopoliseras, t ex inom massmedia, hotar det fria kulturskapandet. Ett öppnare samhällsklimat ger bättre villkor för kulturen. Mångfalden ökar. Utrymmet vidgas för det annorlunda och originella. I ett samhälle där valfriheten värdesätts formas kulturlivet av människors önskemål. Det ger helt andra

horisonter för kulturskapande än när offentliga prioriteringar avgör kulturutbudets omfattning och inriktning.

Familjens fostran grundlägger barnens kulturintresse. Offentliga kulturella stödinsatser kan inte ersätta det familjen och skolan kan göra för att skapa ett aktivt kulturintresse hos barn och ungdom.

Utbildningen skall vidga kulturintresset genom att fostra till kvalitetsmedvetande och ge kunskaper om olika livsåskådningar. Kristendomens betydelse för vår kultur skall betonas. Skolans historieundervisning skall ge nödvändig förankring i tidigare generationers liv och verksamhet. Barn skall lära sig att skapa själva och uppskatta vad andra skapat. Undervisningen i svenska skall utveckla formkänslan och vårda vårt litterära arv. Goda kunskaper i främmande språk ökar förståelsen för kulturen i andra länder.

En kommersiellt gångbar kulturyttring tillgodoser många önskemål. Misstron mot den mest efterfrågade kulturen måste brytas.

Ett varierat kulturliv förutsätter en mångsidig finansiering. Den viktigaste finansieringskällan är vad medborgaren betalar för att delta i kulturlivet för inköp av böcker, tidningar, tidskrifter, skivor och kassetter, för teater, konsert- och biobesök, för inköp av konst och konsthantverk. Företag och privatpersoner skall uppmuntras till att ge stöd till kulturella verksamheter. Härigenom tillförs kulturlivet nya medel.

Ökade resurser kan också tillföras kulturen genom att etermediemonopolet avskaffas, nya medier släpps fria och radio/TV reklamfinansieras.

Publikunderlaget växer även inom smala sektorer. Introduktionen av ny teknik underlättar spridningen av svensk kultur även till andra länder. Helt andra möjligheter till finansiering kan härigenom erbjudas.

Stat och kommun skall kunna stödja kulturellt nyskapande och medverka till det smala kulturutbudets fortbestånd. Det offentliga skall också bidra till att bevara gemensamma kulturskatter. Modeväxlingar får inte leda till att viktiga delar av kulturarvet faller i glömska. Stelbenta regler inom plan- och byggnadsområdet får inte försvåra vården av kulturmiljöer.

Offentligt kulturstöd måste bygga på kvalitetsbedömningar. Att sådana är svåra att göra är inget argument för att avstå, men väl ett huvudskäl till att stödet skall kanaliseras genom många sinsemellan oberoende institutioner. Statens kulturråds dominerande ställning som bidragsgivare hotar både kvaliteten och mångfalden. Kulturrådet skall därför läggas ner. Den verksamhet som bör fortleva skall delas upp på andra sinsemellan oberoende organ och sammanslutningar.

Kulturskaparnas materiella villkor är viktiga. Enklare skatteregler och lindrigare beskattning för egenföretagarna den yrkesgrupp till vilken de fria kulturskaparna räknas är en väsentlig förutsättning för ett aktivt kulturliv.

Fritiden

Fritiden och dess innehåll är viktig för människors behov av avkoppling och stimulans utanför arbetet.

Idrotten ger främst ungdomar en meningsfull fritid. Motionsidrotten har också stor betydelse för folkhälsan. Statens och kommunernas stöd till idrotten får bäst effekt om det ges till verksamhet och anläggning som drivs i föreningars egen regi.

Föreningslivet bygger på medlemmarnas intresse och engagemang. Bidragen från det allmänna till föreningslivet får inte medföra att föreningarnas ideella karaktär går förlorad.

Bilen har stor betydelse för fritiden. Den ger en frihet och rörlighet som inte kan ersättas med kollektiva transporter. Straffbeskattning av bilism beskär möjligheten till en innehållsrik fritid.

Natur- och strövområden kan tillhandahållas genom avtal mellan kommun och markägare. Friluftslivets intressen tillgodoses främst genom allemansrätten, som ger alla tillträde till naturen. Med den rätten följer också ett ansvar.

I Sverige finns unika möjligheter till ett omfattande båtliv. Kostnaderna för fritidsbåtshamnar och andra anläggningar bör täckas av avgifter. Någon båtskatt skall inte införas.

Turismen har fått allt större betydelse för vårt land och blivit en betydande näringsgren. Svenskar har också rika möjligheter att besöka andra länder. Skatten på charterresor skall avskaffas. Stat och kommun bör inte uppföra eller driva turistanläggningar utan skall i stället stimulera och underlätta enskilda initiativ.

Fritidshus ger många svenskar möjlighet till ett rikt friluftsliv. Mark- och planlagstiftningen skall inte hämma byggande av fritidshus. Kostnaderna för fritidshusen skall bäras av ägarna, så att inte kommunernas fasta befolkning drabbas av ökade kostnader.

Sverige i världen

Utrikespolitikens uppgift är att bevara Sveriges frihet och fred. Den skall trygga svenska folkets rätt att självt bestämma om vårt land och vårt samhälle. Den skall söka bevara vår fred även vid ett krig mellan stormakterna. Sverige har valt en alliansfri politik, som syftar till neutralitet i händelse av krig. Det kräver ett starkt försvar. Därigenom bidrar vi till stabiliteten i Norden.

Nationell enighet kring säkerhetspolitiken ökar respekten för denna. Enigheten kan endast växa fram ur en fri och öppen debatt och på grundvalen av gemensamma mål för Sveriges framtid som fri och oberoende nation.

Bindningar som äventyrar vårt utrikespolitiska oberoende är oförenliga med neutraliteten. Sverige skall ha styrkan att kunna motstå yttre tryck avsett att få oss att överge vår neutralitetspolitik. Varje kränkning av vårt territorium skall bestämt avvisas och varje fientligt angrepp slås tillbaka.

Sverige skall verka för internationell nedrustning. Konflikter mellan stater och folk skall lösas med fredliga medel.

Sverige tillhör den västerländska kulturkretsen. Vårt samhälle är fritt och öppet.

Vårt samhällssystem är demokratins. Vårt ekonomiska system är marknadsekonomins. Vi slår vakt om det fria handelsutbytet mellan länderna.

Dessa principer är varandras förutsättningar. Tillsammans utgör de det stabila

fundamentet för en bestående världsfred.

Därför skall vi stödja frihet och demokrati i andra länder. Vår neutralitet är ingen åsiktsneutralitet. Dess innebörd avgör endast vi själva. Värnet om de mänskliga frioch rättigheterna skall vara en hörnsten i svensk utrikespolitik. Respekten för andra staters integritet får aldrig bli detsamma som likgiltighet inför förtryck av människor och ofrihet för nationer och folk.

Internationell samverkan

Vår utrikespolitik skall sträva efter en nära samverkan med andra nationer och folk. En utvecklad internationell rättsordning kan lösa konflikter och ge bättre förutsättningar för fred

När rätt går före makt förbättras de små nationernas möjligheter att hävda sina intressen.

Det nordiska samarbetet är grundat i den fasta samhörigheten mellan de nordiska folken. Ett allt närmare samarbete på samhällslivets olika områden skall eftersträvas. Ett än fastare ekonomiskt samarbete inom Norden kan ge förutsättningar för en närmare anknytning till det europeiska ekonomiska samarbetet.

Vår samhörighet med de västeuropeiska demokratierna kom mer till uttryck i Sveriges medlemskap i Europarådet. När förutsättningar föreligger för detta bör Sverige i samarbete med andra nordiska länder, och inom ramen för sin alliansfria politik, söka ett fullvärdigt medlemskap i EG. Intill dess bör Sverige främst koncentrera uppmärksamheten på att vidareutveckla samarbetet med EG inom ramen för nuvarande avtal.

Vår europeiska samhörighet gäller även folken i Öst- och Centraleuropa.

Historiska förbindelser och kulturell samhörighet, liksom vår förvissning om att freden i längden inte låter sig förenas med förtryck, leder oss till att ge deras strävan efter frihet och nationellt oberoende vårt moraliska stöd. Samarbete och avspänning mellan alla Europas stater gynnar på sikt en sådan utveckling. Ett fritt och öppet utbyte av ideer och människors frihet att röra sig över gränserna är viktiga förutsättningar för förtroende och respekt folken emellan.

Stödet till Förenta Nationerna är en viktig del i svensk utrikespolitik. Med en klar insikt om FN:s möjligheter, men också om dess begränsningar, skall Sverige spela en aktiv roll i FN-arbetet. Sverige skall vara berett att även ställa militära styrkor till FN:s förfogande för fredsbevarande insatser.

Det internationella ekonomiska samarbetet i organisationer som OECD, GATT, IMF och Världsbanken bidrar till utveckling och stabilitet. Det stärker freden genom att överbrygga internationella motsättningar.

Säkerhetspolitik och försvar

Sveriges alliansfria politik, stödd på ett starkt försvar, bidrar till stabiliteten i norra Europa och skapar förutsättningar för neutralitet i krigstid.

När det nordeuropeiska och nordatlantiska området fått större strategisk betydelse, medför detta konsekvenser också för Sverige. Den svenska säkerhetspolitiken

ställs inför mer krävande uppgifter. Anspråken måste ställas högre på vårt försvar. Konsekvensen och fastheten i utrikespolitiken måste förbli obruten.

Det svenska försvarets styrka i förhållande till omvärlden här under lång tid minskat. Denna nedgång måste brytas. De säkerhetspolitiska kraven skall styra försvarsanslagen. Misskötta statsfinanser får aldrig leda till en misskött säkerhetspolitik.

Försvarets uppgift är att bevara freden. Det sker genom att Sverige kan övertyga omvärlden om sin förmåga att avvärja en invasion. Detta bidrar till stabilitet. Sverige får aldrig ha ett så svagt försvar att det lockar andra länder till militär aggression.

Invasionsförsvar måste vara försvarets grundläggande uppgift. Det skall styra större delen av krigsorganisationen.

Försvaret skall också ha en god beredskap att möta olika former av hot även i fred eller vid kriser. Vår alliansfrihet kräver ständig vaksamhet. Sverige får inte bli överraskat. Kränkningar av vårt territorium måste alltid kunna avvisas.

Den allmänna värnplikten och totalförsvarsplikten är ett uttryck för att försvaret är alla svenskars angelägenhet. Den skapar en bred förståelse för gemensamma insatser till skyddet för våra gränser. Den allmänna värnpliktens utformning och inriktning skall bestämmas av de krav en väl fungerande krigsorganisation ställer på personal och teknisk utrustning.

Kvinnor bör i ökad utsträckning förberedas inför tänkbara krigssituationer och utbildas för uppgifter inom totalförsvaret.

Det militära försvaret skall vara berett till snabba insatser vid invasionsförsök.

Krigsförbanden skall utformas mot bakgrund av de krav som strid mot stormakternas kvalificerade förband ställer. De måste tillsammans med lokala försvarsförband kunna försvara alla delar av vårt land. Sveriges måste ligga långt framme i den försvarstekniska utvecklingen.

Den tekniska förnyelsen och försvarets förmåga till snabba insatser i en kritisk situation förutsätter omfattande och kontinuerlig repetitionsutbildning.

Inhemsk försvarsindustri kan ge vapensystem som anpassas till våra särskilda krav och förhållanden. Den tekniska kompetensen skall bevaras. Detta förutsätter viss vapenexport.

En anknytning av civilförsvarets planering till motsvarande fredstida uppgifter ökar effektiviteten i organisationen och bidrar till att göra planeringen verklighetsförankrad och bättre känd. Befolkningsskyddet skall vara civilförsvarets främsta uppgift.

Det ekonomiska försvaret skall kunna möta kriser av olika omfattning och varaktighet. En god försörjningstrygghet förutsätter inhemsk produktion av livsmedel, beredskapslagring och utveckling av substitut för oundgängliga importprodukter. Det psykologiska försvaret är betydelsefullt för att upprätthålla försvarsvilja och motståndanda.

Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten är andra viktiga länkar för totalförsvaret och av stor betydelse för samhällets förmåga att uthärda i krig.

Försvarets frivilliga organisationer skall stödjas. Deras insatser ökar försvarsviljan och bidrar till värnkraften.

Nedrustning

En varaktig fred kan endast grundas på frihet från förtryck av nationer och folk. Alla folks frihet lägger grunden för hela världens fred. En långsiktig fredssträvan innebär ett tålmodigt arbete för att undanröja den ofrihet och de motsättningar som skapar risker för kriser och för krig.

Arbetet för internationell nedrustning är en integrerad del av den svenska säkerhetspolitiken.

Konflikter måste lösas genom förhandlingar. Arbetet på en balanserad nedrustning är av största betydelse. Det är särskilt viktigt att kärnvapenmakterna successivt minskar sina arsenaler av kärnvapen. Att förhindra kärnvapenspridning är också en central uppgift. Sverige kan bidra till kontroll av att avtal på dessa områden efterlevs.

Kemiska och biologiska stridsmedel bör totalförbjudas. Existerande lagar bör förstöras under internationell övervakning.

Åtgärder för att skapa ökat förtroende mellan militärblocken är viktiga.

Militärutgifter skall öppet redovisas. Avtal bör slutas om information om styrkeförändringar och förflyttningar. En europeisk säkerhetsordning kan kombinera förtroendeskapande åtgärder, bortdragande av kärnvapen och balanserad neddragning av konventionella stridskrafter. Som ett led i en sådan ordning kan även överenskommelser som bevarar kärnvapenfriheten i Norden och åtgärder som gör Nordeuropa fritt från kärnvapen bidra till stabiliteten under förutsättning av dessa åtgärder är kontrollerbara.

U-landspolitik

De rika länderna skall bidra till Utvecklingen i den fattiga delen av världen. Inget land kan dock utvecklas utan egna ansträngningar.

De länder som bäst lyckats bekämpa fattigdomen och utveckla välstånd har alla baserat sin utvecklingsstrategi på privat ägande, enskilt näringsliv och en öppen utrikeshandel. Stater, som kvarstannat i en feodal struktur eller där ägandet kollektiviserats och centralplanering satts i system, har kvarblivit i underutveckling.

En öppen handelspolitik i i-länder är det bästa stöd ett uland kan få i sina utvecklingsansträngningar. Ett fritt varuutbyte gynnar båda parter. Nya industriländer skall välkomnas som nya handelspartners. Sverige skall främja en fri handel med u-länderna och förbinda sig att inte hindra u-länderna från att exportera till Sverige. Uländernas eget utvecklingssamarbete skall stödjas, t ex genom att Sverige deltar i de regionala utvecklingsbankerna.

Sverige skall ge ett omfattande ulandsbistånd minst i nivå med internationellt respekterade överenskommelser och rekommendationer. Med respekt för olika nationers och folks särart och skilda förutsättningar skall uländerna stödjas i valet av en utvecklingsstrategi som bygger på frihet och ett decentraliserat ekonomiskt

system. Biståndet skall främja respekten för mänskliga fri- och rättigheter och motverka diskriminering med hänsyn till ras, religion och kön. Biståndet skall komma även kvinnorna i uland tillgodo. Under en övergångsperiod behövs speciella kvinnoprojekt.

Totalitära regimer skall inte stödjas. Sverige skall inte ge bistånd till länder som för anfallskrig.

Biståndet skall vara effektivt och nå de fattiga. Det skall inriktas på områden där Sverige besitter särskild kunskap. Den hårda bindningen till programländer bör lösas upp. Stöd bör ges till insatser mot miljöförstöring i u-länder. De svenska företagen och deras vitt förgrenade underleverantörer har en internationell erfarenhet som bör utnyttjas. Projektbistånd är en lämplig form för detta. Genom att stödja svenska företags kreditmöjligheter i u-landsprojekt kan biståndet få en bättre verklighetsanknytning. Företag som investerar i u-länder ger viktiga bidrag till ekonomisk och teknisk utveckling.

Enskilda insatser kan göras på ett engagerat och effektivt sätt. Frivillig verksamhet bidrar till att bättre förankra svenska u-landsinsatser hos svenska folket. Enskilt, frivilligt ulandsbistånd skall uppmuntras. Organisationer och samfund skall stimuleras att ge bistånd. Missionen och andra humanitära sammanslutningar skall ges ansvaret för en ökad del av biståndet.